

Buhid Word List

Mary Ann G. Bacolod, Elsie Marie T. Or, and Atoy I. Tugas

1 Introduksyon

Ang Wikang Buhid (ISO code: bku) ay isa sa mga wikang nabibilang sa grupo ng South Mangyan (Zorc, 1974) na sinasalita sa MIMAROPA region, partikular sa mga bayan ng Bansud, Bongabong, at ilang parte ng Roxas at Mansalay sa Oriental Mindoro, at sa mga bayan ng San Jose at Rizal sa Occidental Mindoro (Komisyon sa Wikang Filipino, 2021). Itinuturing ng may humigit-kumulang 12,700 na katao ang kanilang sarili bilang miyembro ng Buhid Mangyan (Philippine Statistics Authority, 2010).

Bagama't nabibilang sa mga katutubong etnolinggwistikong grupo sa Mindoro na tinatawag na “Mangyan,” ang pangalan na ito ay mas madalas na gamitin ng mga Buhid na pantawag sa mga miyembro ng isa pang etnolinggwistikong grupo na kilala bilang “Hanunoo” (Lopez-Gonzaga, 1982). Kilala rin ang mga Buhid sa tawag na “Bukid” at “Bukil” (Komisyon sa Wikang Filipino, 2021).

2 Kaligiran ng Proyekto at Metodolohiya

Nagbunsod ang pagsisimula ng proyektong paggawa ng Buhid na diksyunaryo sa kahilingan ng komunidad ng mga Buhid na matulungan sila ng Departamento ng Linggwistiks sa Unibersidad ng Pilipinas (UP Lingg) na makagawa ng sariling diksyunaryo sa layuning maidokumento at mapreserba ang kanilang wika. Pinangangambahan ng mga taal na mananalita ng wika na patuloy na umuunti ang bilang ng mga mananalita, nakakaalam, at gumagamit ng Wikang Buhid, lalo na sa mga kabataan, kung kaya nagkaroon ng inisyatibo na gumawa ng diksyunaryo upang mas maipaalam pa, maipalaganap, at maitala ang wika para sa mga kasalukuyan at susunod na henerasyon ng mga mananalita ng Wikang Buhid.

Nagsimula ang pagpapalano hinggil sa pagbuo ng diksyunaryo noong taong 2017. Kasama ang mga elders at mga pinuno ng Sadik Habanan Buhid (ang opisyal na Indigenous Political Organization na kumakatawan sa mga Buhid sa Oriental Mindoro), ipinaliwanag at inihain ang mga layunin ng nasabing proyekto sa naganap na pulong noong ika-15 ng Agosto 2017. Makaraan ang isang buwan, pinagbotohan ng mga pinuno ng organisasyon at binigyang permiso ang pagsasagawa ng proyekto ayon sa kasunduang pinirmahan ng mga pinuno ng Sadik Habanan Buhid at mga kasapi ng proyekto.

Ang paggawa, pagpapalano, pagsasaayos, pag-edit, at paglapat ng istruktura ng diksyunaryo ay isinagawa sa tulong ng mga kaguruan mula sa Departamento ng Linggwistiks na sina Dr. Mary Ann G. Bacolod at Elsie Marie T. Or, sa suporta at tulong ng Opisina ng Koordinasyon sa Ekstensiyon sa ilalim ng Opisina ng Bise Tsanselor para sa Pananaliksik at Pagpapaunlad ng Unibersidad ng Pilipinas Diliman. Ilan sa mga

metodolohiyang isinagawa para sa naturang proyekto ay ang pagsasagawa ng palihan sa pagpapalano at pagsusulat ng diksyunaryo kasama ang mga taal na mananalita, pangangalap ng mga salita sa pamamagitan ng pagsasalin gamit ang 600-word list, at pakikipanayam, beripikasyon, at editing kasama ang mga taal na mananalita.

Ang uri o barayti ng Buhid na naging tuon ng proyektong ito ay ang Wikang Buhid Batangan na sinasalita sa Bongabong, Oriental Mindoro. Ito rin ang barayti na siyang pinili at napagpasyahang idokumento ng mga taal na mananalita ng Wikang Buhid na naging bahagi ng palihan hinggil sa proseso ng pagpapalano at paggawa ng diksyunaryo, na isinagawa noong ika-20–21 ng Enero 2018. Kabilang sa walong kasapi ng palihan ay dalawang elders na sina Leticia Ihit at Dante R. Sawanay, at anim na mga guro na mga taal na mananalita ng Buhid na itinalaga ng mga pinuno ng kanilang komunidad na maging bahagi ng pagbuo ng diksyunaryo ng Buhid Mangyan. Sila ay sina Atoy I. Tugas (na nagsilbing Buhid Dictionary Core Team Leader), Elsie L. Caring, Darwin A. Onday, Juana N. Espiritu, Mayette E. Sagangasang, at Roy L. Kanay.

Bukod sa pagpili ng barayti ng Wikang Buhid na magiging tuon ng proyekto, kasama rin sa mga napagpasyahan ng mga kasapi sa palihan ang mga sumusunod: (a) uri ng diksyunaryo na makakatugon sa pangangailangan ng komunidad (glossary, vocabulary list, komprehensibong diksyonaryo), (b) (mga) bilang at uri ng wikang gagamitin sa diksyunaryo (bilingual, trilingual, Tagalog, English), at (c) mga titik na gagamitin sa paglalahad ng mga tunog sa kanilang wika (ortograpiya).

Nagkaroon din ng proseso ng pagsasalin ng 600 na mga salita gamit ang word list na dinebelop ng Departamento ng Linggwistiks. Sa proseso ng pakikipanayam sa mga mananalita, may mga nakalap na dagdag na mga salita na may kaugnayan sa kultura, pamumuhay, at mga paniniwala ng mga taal na mananalita ng Buhid. Ilan sa mga halimbawa ay ang salitang *amlang* na tumutukoy sa isang uri ng paggagamot para sa sakit na pinaniniwalaang dulot ng masamang espiritu, ang salitang *gigit* na ginagamit na termino sa panghuhuli ng mga paniki sa pamamagitan ng pagkiskis ng dalawang kahoy para gumawa ng tunog, at ang salitang *bahod* na tumutukoy sa isang tradisyunal na paraan ng panghuhuli ng isda.

Matapos ang palihan, higit pang pinalawak at iwinasto ang word list sa tulong ng proponent na si G. Tugas. Nagkaroon ng muling pagpupulong noong ika-27 ng Oktubre 2018 para sa pagberipika at pagtatama ng mga depinisyon na isinulat para sa ilang mga salita sa nabuong word list. Kasama sa nasabing pulong na ito ang tatlong pangunahing proponent ng proyekto at mga taal na mananalita ng Buhid na sina Atoy I. Tugas, Yumelyn A. Tugas, at Gloreddie L. Aragon. Isinagawa ang pagsasapinal ng mga salitang nakalap at inilapat sa napagkasunduang pormat ng diksyunaryong bubuuhin. Ang mga nakalap at nabuong listahan ng mga salita, kahulugan, at iba pang impormasyon ang siyang inilalahad dito bilang word list ng Wikang Buhid.

3 Paglalahad ng mga Salita o Entri

Wala pang opisyal na pamantayan para sa ortograpiya ng Wikang Buhid sa panahon ng pagkalap ng word list.¹ Ang mga salitang isinama sa word list ay isinulat ayon sa napagkasunduang ortograpiya ng mga kasapi ng palihang ginanap, na kapwa mga taal na mananalita ng Buhid, na ibinatay sa mga nakasanayang pagbabaybay ng mga naturang mananalita ng wika.

Ang wikang Buhid Batangan ay may dalawpu't dalawang (22) ponemikong simbolo na binubuo ng labimpitong (17) katinig (p, b, m, f, t, d, n, l, r, k, g, ng, s, h, w, y, –) at limang (5) patinig (a, e, i, u, o). Ang mga letrang ginamit upang kumatawan sa mga katinig na tunog ay katulad ng mga letrang kumakatawan sa mga katinig sa Filipino. Gayon din sa mga patinig na <a, i, u> at <o>. Ang letrang <e> naman ay sumisimbolo sa schwa /ə/ na tunog sa Wikang Buhid.

Ang gitling <–>, tulad rin sa Filipino, ay sumisimbolo sa glottal stop sa pagitan ng isang katinig at isang patinig (hal., *tig-ab* ‘dighay,’ *il-ilong* ‘iling’). Ginagamit rin ito sa ilang mga tambalang salita (hal., *ulad-mata* ‘pilikmata,’ *anak-dararag* ‘sanggol’) at sa mga umuulit na salita (hal., *anak-anak* ‘maliit na maliit; pinakamaliit;’ *fagaba-fagaba* ‘palagi’). Walang makikitang representasyon ng glottal stop na nasa unahan ng salita (hal., *aba* ‘mahaba,’ *udok* ‘baboy’), sa pagitan ng dalawang patinig (hal., *daanon* ‘luma,’ *faangay* ‘sang-ayon’) at sa dulo ng salita (hal., *wala* ‘kaliwa,’ *baga* ‘maga’).

¹Sa huli naming pagkakaalam, mayroon nang binubuo ang DepEd MIMAROPA bilang parte ng mga programang Indigenous People’s Education at Mother Tongue-Based Multilingual Education (MTB-MLE), at ilang miyembro ng UP Lingg ang tumatayong mga kasangguni para rito.

Ginamit naman ang tuldik na <'> upang ipakita ang mga pagkakaiba sa bigkas ng mga salita, na makikita sa mga homographs o mga salitang magkatulad ang pagbabaybay ngunit magkaiba ang bigkas at kahulugan (hal., *àbang* 'langoy' at *abàng* 'usog;' *dàyo* 'ayaw' at *dayò* 'tabi, katabi'). Ang mga homographs na ito ay inilahad bilang hiwalay na entri sa word list. Tanging ang mga salitang ito lamang ang pansamantalang nilagyan ng tuldik upang maipakita ang kaibahan sa kahulugan ayon sa bigkas. Itinuring naman na hiwalay na entri ang mga salitang magkatulad ang pagbabaybay o porma at pagbigkas at nilagyan ng superscript na numero (hal., *ayok*¹ 'amoy' at *ayok*² 'halik;' *tukmo*¹ 'tahol' at *tukmo*² 'isang uri ng ibon na kamukha ng kalapati').

Ang mga alternatibong pagbabaybay para sa ilang mga salita na nakalap mula sa mga taal na mananalita ay pansamantalang isinama sa word list (na may markang *var.* para sa 'varyant'). Ilang halimbawa nito ay *faktaw* at *fagtaw* para sa 'sino,' at *falayfayon* at *farayfayon* para sa 'mahangin.' Inaasahang magkakaroon sa hinaharap ng mas masaklaw na mga pag-aaral sa ponolohiya at sa iba't ibang mga dayalekto ng Wikang Buhid nang sa gayon ay maipaliwanag ang mga baryasyon na ginagamit ng mga mananalita.

Isinama rin sa word list ang ilang mga nakalap na nilapiang porma ng mga salitang Buhid na magkaiba ang kahulugan sa payak na porma nito. Ang mga naderayb o na-inflek na mga salita ay inilista kasunod ng payak na porma/salitang-ugat nito. Gumamit ng indensiyon upang ipakita ang mga nasabing anyo ng salita sa word list. Ang gramatikal na kategorya naman ng mga salita ay inilahad at isinulat sa loob ng panaklong. Ang mga sumusunod na daglat ay ginamit sa pagmamarka

ng bahagi ng pananalita (parts of speech o POS) ng mga entri sa word list:

Filipino		Ingles	
esp.	ekspresyon	exp.	expression
pgt.	pangatnig	conj.	conjunction
pkl.	pang-ukol	prep.	preposition
pml.	pamilang	num.	numeral
pna.	pangatnig	conj.	conjunction
pnb.	pang-abay	adv.	adverb
pnd.	pandiwa	v.	verb
png.	pangngalan	n.	noun
pnh.	panghalip	pro.	pronoun
pnk.	pangkayarian	fw.	function word
pnl.	panlapi	aff.	affix
pnn.	pananong	int.	interrogative
pnu.	pang-uri	adj.	adjective

4 Limitasyon

Ang word list na ito ay nagsisilbing preliminaryong datos para sa mas malawak at mas malalim na pag-aaral sa wika at kultura ng mga Buhid. Sa proseso ng pagkalap ng datos, binigyang tuon ang mga salitang Buhid Batangan. Ang ibang mga barayti o salita na halaw sa ibang kalapit na wika ay hindi isinama sa naturang word list.

May ilang mga salita rin na kasama sa word list na ito na tumutukoy sa espesipikong uri ng mga halaman, hayop, bagay sa kalikasan, kasangkapan sa pagluluto, o mga katutubong kaalaman ng mga Buhid na binigyan lamang ng pangkalahatan at malawak na depinisyon sa

Tagalog at Ingles dahil sa limitadong datos. Ilang halimbawa ang sumusunod:

Buhid	Tagalog	Ingles
baglaw	(png.) isang uri ng isda na maliit at madulas at madalas nakikita sa ilog	(n.) a type of freshwater fish that is small and slippery, and commonly seen in the river
bahod	(pnd.) isang paraan ng panghuhuli ng isda na kadalasang ginagawa kapag tag-araw; gumagamit ng dahon ng saging para rito	(v.) a method used in fishing that is usually done during the dry season wherein a banana leaf is used to catch fish
linaw	(png.) malalim na parte ng ilog kung saan hindi umaagos ang tubig	(n.) deep, still part of a river
omo	(png.) dilaw na produkto ng mga bubuyog na mapait-pait ang lasa	(n.) a bee product that is yellow in color and slightly bitter in taste
tawan	(png.) isang uri ng puno na pinagkukunan ng madikit na dagta na ginagamit sa panghuhuli ng ibon	(n.) a type of tree from which has a sticky sap that is used to catch birds

Inirerekomenda ang muling pagsangguni sa mga elders ng komunidad at muling pagsasagawa ng fieldwork para sa mas masusing dokumentasyon at obserbasyon gamit ang pagkuha ng litrato at video recording, nang sa gayon ay mabigyan ng mas detalyadong depinisyon ang mga salitang ito.

5 Ang Buhid Word List

Ang mga sumusunod ay ang naidokumentong listahan ng mga salita sa Wikang Buhid Batangan na binubuo ng 1,182 na mga salitang may kinalaman sa kultura, gawi, paniniwala, bagay, at mga ekspresyon na pangkaraniwang ginagamit sa pang-araw-araw na pamumuhay ng mga taal na mananalita ng nasabing wika.

	Buhid	Tagalog	Ingles
1	aba	(pnu.) mahaba	(adj.) long
2	abagat	(png.) habagat	(n.) southwest wind
3	àbang	(pnd.) langoy	(v.) to swim
4	abàng	(pnd.; png.) usog	(v.; n.) similar to giving an “evil eye,” but without the malicious intent usually associated with the concept of the “evil eye” hex; this is believed by some to affect infants or toddlers in particular, who are greeted by visitors or strangers, and manifests in symptoms such as a fever
5	abàng-abàng	(exp.) puwera usog	(exp.) an expression used to ward off accidentally giving somebody the “evil eye”
6	abasad	(pnu.) malalim	(adj.) deep
7	abol	(png.) tapis	(n.) a rectangular piece of cloth wrapped around the body as clothing
8	abuhay	(pnu.) puti	(adj.) white
9	abwat	(pnu.) matangkad	(adj.) tall
10	abyanon	(png.) ahas	(n.) snake
11	afali	(pnd.) paso	(v.) to scald
12	afo ¹	(png.) laman (ng prutas)	(n.) flesh (of fruits)
13	afo ²	(png.) may-ari	(n.) owner
14	afo daga	(png.) bathala	(n.) god
15	afon	(pnd.) dapo	(v.) to alight (as birds do)
16	afonan	(png.) dapuan	(n.) roost; perch

	Buhid	Tagalog	Ingles
17	afoy	(png.) apoy	(n.) fire
18	afugan	(png.) lalagyan ng nganga	(n.) container for betel nuts
19	afuyo	(png.) duyan	(n.) cradle
20	agdan	(png.) hagdan	(n.) ladder; stairs
21	agod	(pnu.) maiksi	(adj.) short (length)
22	agwanta	(pnd.) tiis	(v.) to endure; to bear
23	ahak ¹	(png.) uwak	(n.) crow
24	ahak ²	(pnd.) tighim; ehem	(v.) to clear one's throat
25	aham	(esp.) ehem; tunog na dating ginagawa na isang tao para ipaalam ang presensiya niya sa iba	(exp.) ehem; a sound that used to be made by a person to let others know of his/her presence
26	ahan	(png.) nakatatandang kapatid	(n.) older sibling
27	ahi-ama	(png.) bayaw	(n.) brother-in-law
28	ahi-ina	(png.) hipag	(n.) sister-in-law
29	aho	(pnh.) ako	(pro.) I, me
30	akbang	(pnd., pnu.) lapit	(v.) to go near; to approach (adj.) near, nearby
31	aktom	(png.) lahok	(v.) to join; to participate
32	akwa	(pnd.) mayroon	(v.) to have
33	ala	(esp.) oo	(exp.) yes
34	alad	(png.) bakod	(n.) fence
35	albuto	(png.) maliit na insekto na kamukha ng kulay itim na langgam na may matalas na nakausli sa puwitan	(n.) a small insect that looks like a black ant and has a sharp protrusion at the end of its abdomen
36	alfangos	(png.) musang	(n.) palm civet
37	alfasang	(png.) isang uri ng ibon na maliit at maitim ang balahibo	(n.) a type of small, black bird
38	alfiyag	(png.) halaman na may malapad na dahon na pwedeng gamiting pambalot sa mga nahuhuling isda o alimango na nahuhuli sa ilog; ginagamit rin bilang baso na pang-inom	(n.) a type of plant that has wide leaves that can be used to catch fish or crabs caught by a river; may also be used as a drinking vessel
39	alfutong	(png.) panggatong	(n.) fuel (e.g firewood, coal) for fire
40	alfuyo	(png.) ulo	(n.) head
41	alibaga	(png.) alakdan	(n.) scorpion

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
42	almayay	(png.) isang uri ng insekto na gumagawa ng malakas na tunog	(n.) a type of insect that creates a loud sound
43	alunat	(png.) igat	(n.) eel
44	alunat dagat	(png.) palos	(n.) saltwater eel
45	alunat safa	(png.) igat	(n.) freshwater eel
46	alungang	(png.) maliit na bilog at pula na bunga ng isang uri ng halaman; ito ay madalas na ginagamit bilang bala ng sumpit na ginagawang laruan ng mga bata	(n.) a small, round, red fruit of a type of plant; it is often used as a bullet for blowgun that children use for play
47	ama	(png.) (1) lalaki; (2) tatay; itay	(n.) (1) man; male; (2) father
48	aman	(png.) lalaki na hayop	(n.) male animal
49	ambahan	(pnd.) kanta	(v.) to sing
50	amihan	(png.) amihan	(n.) northeast wind
51	amiraw	(pnd.) awit	(v.) to sing
52	amlang	(png.) isang uri ng panggagamot kung saan hinihilat ang maysakit upang mawala ang kanyang sakit na maaaring dulot ng isang masamang espiritu	(n.) a method for healing wherein the sick person is massaged so that his/her sickness, which may have been caused by a bad spirit, may be cured
53	amlong	(png.) baging na manipis ang tangkay na pwedeng gamitin bilang lubid na pantali	(n.) a vine that has a thin stem which can be used as a rope to tie objects
54	amurit	(pnd.) kulam	(v.) to place a curse (on someone)
55	anagyong	(png.) isang uri ng puno	(n.) a type of tree
56	anahan	(png.) binata	(n.) young man
57	anak	(png.) anak; bata (pnd.) anak; silang	(n.) child; offspring (v.) to give birth; to be born
58	anak-ama	(png.) (1) anak na lalaki; (2) batang lalaki	(n.) (1) son; (2) boy; young male
59	anak-anak	(pnu.) maliit	(adj.) small
60	anak-ina	(png.) (1) anak na babae; (2) batang babae	(n.) (1) daughter; (2) girl; young female
61	anak-dararag	(png.) sanggol	(n.) baby
62	anak-bangan	(pnu.) katamtaman ang laki	(adj.) medium
63	anak manok	(png.) sisiw	(n.) chick
64	anay	(png.) anay	(n.) termite
65	andagaw	(pnd.) malas	(v.) to have something bad happen to a person; karma

	Buhid	Tagalog	Ingles
66	andam	(pnd.) alis	(v.) to leave; to depart
67	angas	(png.) noo	(n.) forehead
68	angbo	(png.) daga	(n.) rat
69	anglit	(png.) palayok	(n.) pot
70	ani	(png; pnd) ani	(n.) harvest (v.) to harvest
71	anino	(png.) anino	(n.) shadow
72	anit	(png.) balat ng tao o hayop	(n.) skin of human or animal
73	anitay	(png; pnd.) ambon	(n.) drizzle; light rain shower (v.) to drizzle
74	ano	(png.; pnd.) alaga	(n.) ward; an entity that one takes care of (v.) to take care of (a child)
75	ano-anak	(png.) ampon	(n.) orphan
76	anos	(png.) usok	(n.) smoke
77	anufol	(png.) isang uri ng baging na may taglay na tubig sa loob na maaaring inumin; ang talbos nito ay maaaring kainin at ginagamt rin ito bilang tradisyunal na gamot; tinatawag rin itong “miracle vine”	(n.) a type of vine that contains water that may be drunk; its leaves may be eaten and are also used in traditional medicine; it is also known as the “miracle vine”
78	anya	(png.) nakakain na dilaw na produkto ng mga bubuyog na medyo mapait at matamis ang lasa	(n.) a golden, edible bee product that is slightly bittersweet in taste; honeycomb
79	anyamo	(png.) tambo	(n.) a type of reed that is usually used for making brooms
80	apa	(pnu.) pipi	(adj.) mute
81	apdo	(png.) apdo	(n.) bile
82	apka ¹	(png.) maliit na lalagyan na gawa sa nito na maaaring itali sa baywang at lagyan ng mga maliliit na gamit tulad ng nganga o pera	(n.) a small pouch made out of nito that may be tied around the waist and may be used to carry small objects such as betel nuts or money
83	apka ²	(png.) dahon na ginagamit bilang pambalot sa “sahing” (dagta mula sa isang uri ng kahoy na ginagamit na pampasiklab ng apoy)	(n.) leaf that is used to wrap around the “sahing” (a type of sap from a particular species of tree that is used as fuel for fire)
84	aramtanan	(pnd.) sama; pagsamahin	(v.) to join together

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
85	araw	(pnb.) mamaya	(adv.) later
86	arihidan	(png.) halaman na may mga tinik ang sanga; karaniwang ginagamit bilang pangkudkod ng pagkain	(n.) a plant that has thorns; often used as a grater for food
87	aryahod	(pnd.; png.) ubo	(v.) to cough (n.) cough
88	asik	(pnd.) talsik	(v.) to splash
89	asin	(png.) asin	(n.) salt
90	ataga	(png.; pnd) taga	(n.) slash; gash (v.) to slash
91	atangon	(pnd.) asiwa; pakiramdaman ng isang tao na siya ang pinag-uusapan	(v.) to feel uneasy; feeling that one is being talked about
92	ato	(pnd.; png.) puna	(v.) to criticize or negatively comment on someone or something (n.) criticism; comment
93	atop	(png.) bubong	(n.) roof
94	atoy	(png.) buto (ng halaman)	(n.) seed
95	ayayo	(pnu.) malayo	(adj.) far
96	ayok ¹	(pnd.; png.) amoy	(v.) to smell (n.) smell
97	ayok ²	(pnd.; png.) halik	(v.) to kiss (n.) kiss
98	aywan	(pnu.) marami	(adj.) many; a lot
99	baba	(pnk.) nasa	(prep.) to be in, on, at
100	baba liyog	(png.) batok	(n.) nape
101	babaw	(pnu.) ibabaw	(adj.) over; on top
102	babay	(png.) asawang babae	(n.) wife
103	babayàn	(pnd.) asawahin ang babae	(v.) to marry a woman
104	babàyan	(png.) duyan	(n.) cradle
105	baboy	(png.) baboy	(n.) pig
106	bàga	(png.) бага	(n.) ember; hot coal
107	bagà	(pnd.; pnu.) maga	(v.) to swell; to get inflamed (adj.) to be swollen
108	bagang	(png.) bagang	(n.) molar teeth
109	baglaw	(png.) isang uri ng isda na maliit at madulas at madalas nakikita sa ilog	(n.) a type of freshwater fish that is small and slippery and commonly seen in the river

	Buhid	Tagalog	Ingles
110	bago	(pnu.) bago; sariwa	(adj.) new; fresh
111	bago marom	(pnb.) bukas ng umaga	(adv.) tomorrow
112	bagwalo	(png.) isang uri ng isda na makikita sa ilog	(n.) a type of freshwater fish
113	bagyo ¹	(png.) bagyo	(n.) typhoon
114	bagyo ²	(png.) hangin	(n.) wind
115	baha	(png.; pnd.) baha	(n.) flood (v.) to flood
116	bahang	(png.) kulungan ng manok na yari sa uway o dahon ng buri	(n.) a cage for chickens that is made out of rattan strips or the leaves of the buri palm tree
117	bahod	(pnd.) isang paraan ng panghuhuli ng isda na kadalasang ginagawa kapag tag-araw; ginagamitan ito ng dahon ng saging	(v.) a method used in fishing that is usually done during the dry season in which a banana leaf is used to catch fish
118	bakbak ¹	(pnd.) palo	(v.) to beat; to strike
119	bakbak ²	(pnd.) paraan ng paglalaba kung saan inilalagay ang basang labahan sa ibabaw ng bato at ipinapalo ang mga ito gamit ang isang palu-palong yari sa kahoy	(v.) a method for washing clothes where the wet laundry is placed on top of a rock and is repeatedly beaten with a wooden paddle
120	baksan <i>var.</i> bagsan	(png.) sugpo	(n.) prawn
121	baksunan	(pnd.) bahing	(v.) to sneeze
122	baladaw	(png.) parte ng puno ng niyog	(n.) a part of a coconut tree
123	balangaw	(png.) bahaghari	(n.) rainbow
124	balangbang	(png.) hita	(v.) thigh
125	balantak	(png.) gamit na yari sa uway na panghuli sa mga lamang tubig-tabang tulad ng isda, alunat, at iba	(n.) a tool used to catch freshwater fish, eels, etc. that is made out of rattan strips
126	balatik	(png.) bitag	(n.) snare; trap
127	balaw	(pnb.) huwag	(adv.) do not
128	balay	(png.) bahay	(n.) house
129	balay-balay	(esp.) “mabuti ka pa”	(exp.) “good for you”
130	balay lawa	(png.) bahay ng gagamba	(n.) spider web
131	balsig	(pnd.) biyak (karaniwan sa kahoy o kawayan)	(v.) to split; to break; to crack (usually in wood or bamboo)

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
132	balukas	(png.) damit na pantaas	(n.) upper clothing
133	balunas	(png.) basahan	(n.) rags
134	baluto	(png.) bangka	(n.) boat; outrigger canoe
135	bangkaw	(png.) sibat	(n.) spear
136	banglo	(pnu.) mabango	(adj.) fragrant
137	bangon	(pnd.) bangon	(v.) to get up; to rise up
138	banig	(png.) banig	(n.) mat
139	banog	(png.) paniki	(n.) bat
140	banon	(png.) uban	(n.) white hair
141	bantay	(pnd.) tingin	(v.) to look; to watch
142	banwa	(png.) langit, himpapawid	(n.) sky; heavens
143	banwanan	(png.) lugar	(n.) place
144	bapa	(png.) (1) tiyo, tito; (2) tawag ng isang lalaki sa kanyang pamangkin	(n.) (1) uncle; (2) a term used by a man to refer to his nephew or niece
145	baras	(png.) buhangin	(n.) sand
146	baribid	(pnu.) tabingi	(adj.) uneven; lopsided
147	barikos	(pnd.) pulupot	(v.) to coil around
148	barikwang	(pnu.) baluktot; baliko	(adj.) bent; crooked
149	barot	(png.) bao	(n.) coconut shell
150	barot alfuyo	(png.) bungo	(n.) skull
151	barukong ¹	(pnu.) kuba	(adj.) hunchbacked
152	barukong ²	(png.) isang piraso ng kahoy na ginagamit bilang sangkap sa paggawa ng patibong (singkahulugan ng: buwag ¹)	(n.) a piece of wood used as a part for making a snare (synonym: buwag ¹)
153	baryuan	(png.) lugar	(n.) place
154	basad	(png.) loob	(n.) inside
155	baston	(esp.) grabe ka!	(exp.) you're too much!
156	basungaw	(pnu.) amoy utot	(adj.) to smell like a fart
157	bati	(pnn.) bakit	(int.) why; how come
158	bato	(png.) bato	(n.) rock; stone
159	baw	(pnu.) mabaho	(adj.) foul-smelling; stinky
160	bawang	(png.) bawang	(n.) garlic
161	bay	(png.) (1) tiya, tita; (2) tawag ng babae sa kanyang pamangkin	(n.) (1) aunt; (2) term used by a woman to refer to her nephew or niece
162	bayan	(png.) usa	(n.) deer
163	bay-ong	(png.) bayong	(n.) a woven bag

	Buhid	Tagalog	Ingles
164	bibig	(png.) (1) bibig; (2) labi	(n.) (1) mouth; (2) lip
165	bilang	(pnd.) bilang	(v.) to count
166	bilis	(png.) pantuhog	(n.) skewer
167	bilog ¹	(png.) katawan	(n.) body
168	bilog ²	(png.) tabi; katabi	(n.) side; beside
169	bilog ³	(pnd.) ubos	(v.) to finish; to empty
170	bilòg	(pnu.) bilog	(adj.) round
171	binagaw	(png.) itak	(n.) bolo knife
172	bingaw	(png.) alitaptap	(n.) firefly
173	binugas	(png.) bigas	(n.) rice grain
174	bitbit	(pnd.) dala	(v.) to bring
175	bitik	(png.) patibong na ginagamit sa paghuli ng ibon; ito ay ginagawa o inilalagay sa taas ng puno	(n.) a trap for catching birds which is made or placed on top of a tree
176	bitis	(png.) paa	(n.) foot
177	biyat <i>var. byat</i>	(pnu.; png.) bigat	(adj.) heavy (n.) weight
178	biyuhò	(png.) isang uri ng suso	(n.) a type of snail
179	bok	(png.) buhok	(n.) hair
180	bok tungod mata	(png.) kilay	(n.) eyelash
181	boknga	(png.) gitna	(n.) middle; center
182	bol	(pnd.) kuha	(v.) to take, get
183	buaya	(png.) buwaya	(n.) crocodile
184	buga	(png.) balat o pambalot ng pagkain o bagay	(n.) peel or the wrapper of a food or object
185	buhad	(png.) bunga	(n.) fruit; (plant) produce
186	buhagon	(pnu.) sinungaling	(adj.) liar
187	buhon	(pnb.) hindi	(adv.) no; not
188	buklas	(pnd.) bukas	(v.) to open
189	buklid	(pnd.) pasan, buhat (sa likod)	(v.) to carry on one's back; to piggyback
190	buknga ¹	(png.) kalahati; gitna	(n.) half; middle
191	buknga sirang	(pnb.) tanghali	(adv.) noon; midday
192	buknga yabi	(pnb.) hating gabi	(adv.) midnight
193	buknga ²	(pnd.) nandoon	(v.) to be (located) over there
194	bukod	(pnu.) iba	(adj.) other; different
195	bulan	(png.) itlog	(n.) egg
196	bulan bunga	(png.) bayag	(n.) testicle
197	bulawan ¹	(png.) ginto	(n.) gold

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
198	bulawan ²	(png.) isang maliit at kulay puti na suso	(n.) a type of small, white snail
199	bulbugan	(png.) bukal (ng tubig)	(n.) spring (of fresh water)
200	bulhog	(png.) butlig (png.) butil	(n.) small bumps; wen (n.) bead or grain (like mung beans)
201	bulong	(png.) gamot	(n.) medicine
202	famulong	(pnd.) gamot	(v.) to cure; to treat one's sickness
203	famulungan	(png.) manggagamot	(n.) healer; doctor
204	bulos	(pnd.) agos	(v.) to flow
205	bunang	(png.) sinulid	(n.) thread
206	bunga	(png.) ari ng lalaki, titi, utin	(n.) penis
207	bunggo	(pnd.) bali; putol	(v.) to break; to snap
208	bungkok	(pnu.) bingi	(adj.) deaf
209	bungol	(pnd.) laro	(v.) to play
210	bungulan	(png.) isang uri ng saging	(n.) a kind of banana
211	bunwan	(pnb.) hindi	(adv.) no; not
212	bura	(png.) bula	(n.) foam
213	burakan	(png.) bulaklak	(n.) flower
214	buribong	(pnd.) hilo	(v.) to get dizzy
215	buro	(png.) sipon	(n.) nasal mucus
216	busni	(pnd.) pisa	(v.) to squish
217	buta	(pnu.) bulag	(adj.) blind
218	butiting	(pnu.) busog na busog	(adj.) satiated; extremely full (after eating)
219	butol ¹	(png.) butil	(n.) grain; bead; kernel
220	butol ²	(png.) buto; tinik	(n.) bone
221	butol taw	(png.) buto ng tao	(n.) human bone
222	butol uyang	(png.) tinik ng isda	(n.) fish bone
223	butot	(png.) isang uri ng maliit na hipon	(n.) a type of very small shrimp
224	buwag ¹	(png.) isang piraso ng kahoy na ginagamit bilang sangkap sa paggawa ng patibong (singkahulagan ng: barukong ²)	(n.) a piece of wood used as a part for making a snare (synonym: barukong ²)
225	buwag ²	(png.) itlog na hindi napisa	(n.) egg that did not get squished or cracked
226	buyag	(pnd.; png) buhay	(v.) to be alive (n.) life

	Buhid	Tagalog	Ingles
227	buyboy	(png.) kapok	(n.) kapok tree
228	buyog	(png.) basket	(n.) basket
229	buyok	(pnu.) sira; bulok	(adj.) rotten; spoiled
230	buyon	(pnu.) pipi	(adj.) mute
231	daanon	(pnu.) luma	(adj.) old
232	dafang ¹	(png.) (1) dipa; (2) dangkal	(n.) (1) the length of both arms stretched out; (2) a unit of measure from tip of the thumb to the tip of the middle finger when the hand is spread out
233	dafang ²	(png.) sasamba; samba-samba (uri ng insekto)	(n.) praying mantis
234	dafog	(png.) abo	(n.) ash; ashes
235	dagà ¹	(png.) lupa	(n.) ground; earth; soil
236	dagà ²	(png.) ilalim	(n.) under; underneath
237	daga bibig	(png.) baba	(n.) chin
238	dàga	(png.) (1) tawag sa pag-aalay sa mga diwata, laman lupa, o kay Bathala; (2) pagpatay o pagpapatulo ng dugo ng puting manok o baboy sa lugar na pag-aalayan upang palayasin o matuwa ang mga lamang-lupa o diwata	(n.) (1) ritual of giving an offering to fairies, spirits, a god, or other supernatural beings; (2) a ritual in which a white chicken or a pig is killed and its blood is spilled on the ground to either cast out or to please fairies, spirits, or other supernatural beings
239	dagat	(png.) dagat	(n.) sea; ocean
240	dagdag	(pnd.) hulog; laglag	(v.) to fall; to drop
241	dagom	(png.) karayom	(n.) needle
242	dahi	(pnd.) dikit	(v.) to stick on; to fasten on; to attach to; to make close together
243	madahi	(pnu.) madikit	(adj.) sticky
244	dahoday	(pnn.) magkano	(int.) how much (money)
245	dahol	(pnu.) (1) malaki; (2) malawak; (3) maluwag (pnd.) laki	(adj.) (1) big; large; (2) wide; (3) spacious (v.) to become big
246	dala	(pnd.) takot	(v.) to fear; to be afraid
247	madala	(pnu.) nakakatakot	(adj.) scary; frightful
248	dalan	(png.) daan	(n.) road; way; path
249	dalandan	(pnd.) takbo	(v.) to run
250	dali	(pnu.) bilis	(adj.) fast

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
251	dalid	(png.) ugat ng halaman	(n.) root of a plant
252	dalugdog	(png.) kulog	(n.) thunder
253	daluhap	(png.) palad	(n.) palm of the hand
254	damit	(pnd.) tahi	(v.) to sew
255	damol	(pnu.; png.) kapal	(adj.) thick (n.) thickness
256	damloy	(pnd.; pnu.) dulas	(v.) to slide; to slip (adj.) slippery
257	danawan	(png.) lubluban ng mga kalabaw o baboy	(n.) puddle where pigs and cows swim
258	dangap	(esp.) naku!	(exp.) oh my! yikes!
259	dangaw	(png.) dipa	(n.) the length of both arms stretched out
260	danom	(png.) tubig	(n.) water
261	darag	(png.) tuyong dahon	(n.) dried leaf/leaves
262	dararag	(pnu.) pula	(adj.) red
263	dasdas	(pnd.) pag-alis ng balat ng kahoy	(v.) to strip off the bark of a wood
264	dasog ¹	(pnd.) dating	(v.) to come
265	dasog ²	(pnd.) abot	(v.) (1) to hand something over; (2) to reach
266	dayaga	(png.) dalaga	(n.) young unmarried woman
267	dàyo	(pnb.) ayaw	(adv.) to not want
268	dayò	(png.) tabi; katabi	(n.) beside
269	dayo marom	(pnb.) umaga	(adv.) daytime
270	di	(pnb.) (1) din/rin; (2) lang; lamang	(adv.) (1) too; also; (2) only
271	didi	(png.) nanay; ina; inay	(n.) mother
272	dihot	(png.) patpat	(n.) stick of wood
273	dila	(png.) dila	(n.) tongue
274	dilaw	(pnu.) dilaw	(adj.) yellow
275	disag	(pnd.) bigay	(v.) to give
276	ditag	(png.) bitag	(n.) a snare or trap
277	diya	(pnd.) dala	(v.) to bring; to carry
278	diyahot <i>var.</i> dyahot	(png.) pulut-pukyutan	(n.) honey
279	dubdob	(png.) dibdib	(n.) chest
280	dog ¹	(pnd.) tikim	(v.) to taste
281	fandog	(png.) lasa	(n.) taste

	Buhid	Tagalog	Ingles
282	dog ²	(pnd.) kinig	(v.) to hear; to listen
283	faday	(pnd.) (1) iparinig; (2) idaing	(v.) (1) to let someone hear; (2) to complain about something to someone
284	dugang	(pnd.) dagdag	(v.) to add
285	dugay	(pnb.) matagal	(adv.) long in time
286	dugi	(png.) tinik ng halaman	(n.) thorn on a plant
287	dukson ¹	(pnd.; png.) labas	(v.) to exit; to go out (n.) outside
288	dukson ²	(pnd.) baba	(v.) to go down
289	dulom	(pnu.; png.) dilim	(adj.) dark (n.) darkness
290	dungdungan	(png.) kubo na nagsisilbing pansamantalang pahingahan o silungan mula sa init o ulan	(n.) a hut used as a temporary shelter for resting or to get away from the rain or heat of the sun
291	dungfaw	(pnu.) kalbo	(adj.) bald
292	dutdot	(pnd.) siksik	(v.) to pack tightly or to squeeze something into another thing
293	duwa	(pnu.) dalawa	(adj.) two
294	duwa di	(pnu.) dadalawa	(adj.) two only
295	duwa-duwa	(pnb.) daladalawa	(adv.) by twos; two at a time
296	duwa ginan	(pnb.) dalawang beses	(adv.) twice
297	duwak-daan	(pnu.) dalawang daan	(adj.) two hundred
298	duwak-safulo	(pnu.) dalawampu	(adj.) twenty
299	faduwa	(pnu.) pangalawa; ikalawa	(adj.) second
300	tig-duwa	(pnb.) tig-dalawa	(adv.) two each
301	duwakwa <i>var.</i> dakwa	(pnb.) wala	(adv.) none; to not have
302	duwat ¹ <i>var.</i> dwat	(pnu.) masama	(adj.) bad
303	igduwatan <i>var.</i> igdwatan	(pnd.) magwala	(v.) to throw a tantrum
304	duwat ² <i>var.</i> dwat	(pnd.) sira; giba	(v.) to break; to demolish
305	faakwa	(pnu.) wala	(adj.) none
306	faangay	(pnd.) sang-ayon	(pnd.) to agree
307	fadi fadi	(esp.) salamat (ito ay maaaring galing sa ibang wika)	(exp.) thank you (this might have been adopted from other languages)

	Buhid	Tagalog	Ingles
308	faduwasay	(png.) kapatid	(n.) sibling
309	fafa	(png.) kanin; halamang-ugat (katulad ng kamote, gabi, at ube)	(n.) cooked rice; root crops (such as sweet potato, taro, and yam)
310	fafa mariyang	(png.) bahaw	(n.) leftover cooked rice
311	fafon	(pnb.) kahapon	(adv.) yesterday
312	fagaba	(pnb.) lagi; madalas	(adv.) often
313	fagaba-fagaba	(pnb.) lagi-lagi	(adv.) always
314	fagaw	(pnu.) paos	(adj.) hoarse
315	fagawayon	(png.) alila; alipin	(n.) slave; servant
316	fagayo	(pnu.) lahat	(adj.) all
317	fagfag	(pnd.) laglag	(v.) to fall
318	fagtahinan	(png.) pinuno	(n.) leader; chief
319	fagyahos	(png.) bigkis; sinturon	(n.) belt
320	fakdat	(png.) peklat	(n.) scar
321	fakfak	(png.) pakpak	(n.) wing
322	fakfo	(pnd.) tumba	(v.) to fall down
323	faknol	(png.) laman ng hayop	(n.) meat or flesh of an animal
324	faktaw	(pnn.) sino	(int.) who
	<i>var. fagtaw</i>		
325	falad	(png.) kaluluwa	(n.) spirit; soul
326	falayfayon	(pnu.) mahangin	(adj.) windy
	<i>var. farayfayon</i>		
327	falfal	(png.) uri ng baging; ito ay dinidikdik para makuha ang dagta nito na ginagamit na pampahilo ng mga isda para mas madali itong mahuli	(n.) a type of vine; it is pounded to get its sap, which is used to make fish dizzy to make them easier to catch
328	falingo	(pnd.) loko; daya	(v.) to fool or cheat someone
329	falo	(pnd.) tulong	(v.) to help
330	famaguan	(png.) isang pagdiriwang na isinasagawa bilang pasasalamat sa Amang May Likha sa masaganang ani	(n.) a celebration done to give thanks to the Creator god for a bountiful harvest
331	famaklay	(png.) bisita	(n.) visitor
332	famalo	(png.) manggagawa	(n.) worker; laborer
333	famaris ¹	(png.) walis tingting (pnd.) walis	(n.) a broom made of the ribs of palm leaves (v.) to sweep (the floor/ground)

	Buhid	Tagalog	Ingles
334	famaris ²	(png.) basahan	(n.) rags used for wiping or cleaning
335	famataw	(pnd.) iwan	(v.) to leave behind
336	igfamataw	(png.) tagabantay	(n.) watchman; guard
337	famgas	(pnd.) tanim	(v.) to plant
338	famo	(pnd.) arte (pnu.) maarte	(v.) to act out (adj.) snobby; melodramatic
339	fana	(png.) pana	(n.) arrow
340	fanalinga	(png.) hikaw	(n.) earrings
341	fananom	(png.) binhi (pnd.) tanim	(n.) seed for planting (v.) to plant
342	fanaya	(pnd.) hintay	(v.) to wait
343	fandahit	(png.) pampakapit	(n.) glue or other materials used for sticking or attaching something to another
344	fandong	(png.) pandong	(n.) a piece of cloth used to cover one's head
345	fangahan	(png.) panganay	(n.) firstborn; eldest child
346	fanganon	(png.) pagkain	(n.) food
347	fangaraw	(png.) taon	(n.) year
348	fanggasan	(png.) bituin	(n.) star
349	fangi	(png.) ihi	(n.) urine
350	fangil	(png.) pangil	(n.) fang
351	fangta	(pnd.) pitas	(v.) to pluck
352	faniring	(pnd.) gaya; tularan	(v.) to imitate
353	fanlufok	(png.) bukung-bukong	(n.) ankle
354	fantaw	(png.) papag sa may harapan ng bahay kung saan tumatanggap ng bisita; sala	(n.) reception area for guests; living room
355	fanuludan	(png.) lahat ng uri ng espesyal na okasyon na may handaan (hal. kasal; pagkalibing ng patay)	(n.) any kind of celebration or special event where food is served (e.g., wedding; burial)
356	fanyak	(pnd.) akyat	(v.) to climb
357	faramnag	(pnd.) ilaw	(v.) to light up
358	faringfing	(png.) pisngi	(n.) cheek
359	farom	(pnd.) sara	(v.) to close; to shut
360	faros	(pnd.) anggi	(v.) the entry of rain through an open window or door
361	faruhot	(pnu.) kulot	(adj.) curly

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
362	faryang	(pnd.) palamigin	(v.) to make something cold; to cool something down
363	fasan	(pnd.) pasan; buhat sa likod (kapag kagamitan at hindi tao ang binubuhat)	(v.) to carry something upon one's shoulder
364	fasarirong	(pnd.) silong	(v.) to take shelter from the rain or sun
365	fasyanit	(png.) isang uri ng insekto na sa tag-araw lang nabubuhay	(n.) a type of insect that only lives during the dry season
366	fatuga	(pnd.) mag-imbento ng kwento	(v.) to make up a story
367	fauo	(png.) pagong	(n.) turtle
368	faw	(pnu.) panis	(adj.) stale; spoiled
369	fawan	(pnb.) hindi na	(adv.) not anymore
370	fayag	(pnd.) nilipad	(v.) blown away
371	fayay	(png.) palay	(n.) rice plant
372	fayok	(pnd.) pagpunas ng puwit	(v.) to wipe one's butt
373	fayong	(pnd.) sabi	(v.) to say
374	fidfid	(pnd.) duyan; pagyakap, kadalasan ng bata para ito'y makatulog	(v.) to cradle; to hold (usually a child) in one's arms; to cuddle (usually a child to lull them to sleep)
375	fidis	(pnd.) piga (ng basang damit or tela)	(v.) to wring (wet clothing or fabric)
376	figa	(png.) alipunga	(n.) athlete's foot
377	fihaw	(png.) palaka	(n.) frog
378	fika	(pnd.) tanggal, kadalasan ng hawakan ng itak o gulok	(v.) to fall off (referring to when the handle of a bolo knife falls off)
379	fikit	(pnd.) pikit	(v.) to close one's eyes
380	filay	(pnu.) pilay	(adj.) limp; lame
381	fili ¹	(pnd.) pili	(v.) to choose
382	fili ²	(png.) puno ng pili; bunga ng pili	(n.) pili tree; pili nut
383	fisang	(pnd.) hati (png.) kalahati	(v.) to divide (n.) half
384	fisik	(pnd.) tapon	(v.) to throw away
385	fisnga	(pnd.) bitak	(v.) to break; to crack
386	fito	(pnu.) pito	(adj.) seven
387	fitok-daan	(pnu.) pitong daan	(adj.) seven hundred
388	fitok-safulo	(pnu.) pitompu	(adj.) seventy
389	fafito	(pnu.) pampito	(adj.) seventh

	Buhid	Tagalog	Ingles
390	fiya	(pnu.) (1) mabuti; (2) tama; (3) maganda; (4) magaling (ang pakiramdam o karamdaman)	(adj.) (1) good; (2) right; (3) beautiful; (4) well (in terms of health)
391	fiyanan	(pnd.) ayos	(v.) to make good or better; to put in order
392	fiyaon	(pnu.) masarap	(adj.) delicious
393	fafiyaan	(pnd.) pagalingin	(v.) to do better
394	fiyad	(pnd.) pahid	(v.) to wipe
395	fiyat	(png.) isang uri ng maliit na isda na makikita sa ilog	(n.) a type of small freshwater fish
396	fod	(pnd.) bali (sa katawan ng tao)	(v.) to break (a part of a person's body)
397	fufu ina	(png.) lola	(n.) grandmother
398	fufu ama	(png.) lolo	(n.) grandfather
399	fon ¹ (hayo)	(png.) puno	(n.) tree
400	fon ²	(png.) may-ari	(n.) owner
401	fon ³	(pnu.) katabi	(adj.) adjacent; beside
402	fugad	(png.) pugad	(n.) bird's nest
403	fugfog	(pnd.) palo (sa likod; madalas gamit ng isang kahoy); pukpok	(v.) to hit (on the back; usually with a wooden paddle); to hammer
404	fugis ¹	(png.) (1) abo; (2) alikabok	(n.) (1) ash; (2) dust
405	fugis ²	(pnu.) puro	(adj.) pure
406	fugis ³	(pnu.; png.) sobra	(adj.) excessive (n.) surplus; excess
407	fugong	(png.) puyod (png.) tali sa buhok	(n.) topknot (n.) hair tie
408	fuhot <i>var.</i> fulhot	(pnd.) pulupot	(v.) to coil around
409	fulaw	(pnd.) gising	(v.) to be awake; to wake up
410	fulid	(pnd.) gulong	(v.) to roll
411	fulingan	(png.) isang uri ng isda na makikita sa ilog	(n.) a type of freshwater fish
412	fulot	(png.) dugo	(n.) blood
413	funa	(png.) bituka; laman-loob	(n.) guts; entrails; innards
414	fungso ¹	(png.) bundok	(n.) mountain
415	fungso ²	(png.) punso	(n.) mound of dirt
416	furo hayo	(png.) gubat, kagubatan; kakahuyan	(n.) woods; forest

	Buhid	Tagalog	Ingles
417	furong	(png.) bulbol	(n.) pubic hair
418	furos	(pnd.) hilik	(v.) to snore
419	furusan	(pnd.) mahimbing na pagkatulog	(v.) to sleep soundly
420	fuso	(png.) puso	(n.) heart
421	fusod	(png.) pusod	(n.) navel
422	futak	(png.) putak	(n.) cackle (of chickens)
423	futik	(pnd.) pikit	(v.) to close one's eyes
424	mafutik	(pnd.) pungay (pnu.) inaantok	(v.) to open and close one's eyes sleepily (adj.) sleepy
425	futol	(pnd.) itak	(n.) axe
426	fuwali <i>var. fwali</i>	(pnd.) balik	(v.) to return
427	fuwalid <i>var.</i>	(pnd.) lagay	(v.) to put
428	fuwanan <i>var. fwanan</i>	(pnd.) (1) bigay; (2) ipakain	(v.) (1) to give; (2) to feed
429	fuwayong <i>var. fwayong</i>	(pnd.) sabi; salita	(v.) to say; to speak
430	fuyfoy ¹	(pnd.) paglaro sa putikan	(v.) to play in the mud
431	fuyfoy ²	(pnd.) lublob	(v.) to immerse (in a type of liquid)
432	fuyfoy ³	(png.) insekto na gumagawa ng parang ipu-ipo na marka sa buhangin o malabuhangin na lupa na siyang palatandaan na may umiiral o nakatirang "fuyfoy" sa lugar	(n.) an insect that creates spiral patterns on sand or on loose, fine soil which mark the presence of this animal in the area
433	fuyo	(png.) grupo	(n.) group
434	fuyò ¹	(pnu.) purol	(adj.) blunt; dull
435	fuyò ²	(png.) nakababatang kapatid	(n.) younger sibling
436	fuyò-fuyò	(png.) bunso	(n.) youngest child
437	fuyo dagat	(png.) pulo	(n.) island
438	fuyos	(pnd.) ipit	(v.) to squeeze; to pin down
439	gabagat	(pnb.) lalo	(adv.) more
440	gafas ¹	(png.) bulak	(n.) cotton
441	gafas ²	(pnd.) ani; pagputol ng damo o palay	(v.) to harvest; to cut grass or rice plant
442	gafos	(pnd.) gapos	(v.) to tie up

	Buhid	Tagalog	Ingles
443	gaha	(png.) bintana	(n.) window
444	gaham	(pnd.) hikab	(v.) to yawn
445	gahap	(pnd.) haplos	(v.) to caress
446	galad	(png.) bakod	(n.) fence
447	galang	(png.) lata	(n.) tin can
448	galbok	(png.) alikabok	(n.) dust
449	galingaw	(pnd.) hanap	(v.) to find
450	galwad	(pnd.; pnu.) mangulila	(v.) to be orphaned; to bereave (adj.) bereft
451	galwasi	(pnd.) ibig; mahal	(v.) love; desire
452	gamat ¹	(png.) kamay	(n.) hand
453	gamat ²	(pnd.) hawak	(v.) to hold
454	gamat ³	(pnd.) huli; dakip	(v.) to catch
455	gamrot	(pnd.) dakip	(v.) to capture
456	gamtanan	(pnd.) ipagsama	(v.) to put together
457	ganga	(pnd.; png.) pagtatago ng isang bagay, na maaaring kinuha mula sa isang parte ng katawan ng tao, sa isang puno sa loob ng gubat na pinaniniwalaang pinagmumulan ng sakit o malas ng isang tao; ang isang tao na nakasagi o nakahawak sa puno kung saan may nakatagong ganga ay maaaring magkaroon ng sakit o malas kung kaya't hindi pumupunta sa mga lugar kung saan alam nila ay mayroong mga punong ginagamit para rito	(v.; n.) to hide an object, which may also be a part of person's body, in a tree deep inside the forest to drive away sickness or bad luck that it is believed to be the cause of; a person who touches or bumps against a tree where a ganga is hidden might in turn get the same sickness or bad luck, which is why people do not like to venture deep into the woods where they know such trees are used for this purpose
458	gango	(pnu.) tuyoy	(adj.) dry
459	ganit	(pnu.) tigas	(adj.) hard
460	gara	(pnd.) pag-alis ng mga dahon mula sa nakatumbang kahoy	(v.) to remove leaves from a fallen tree
461	garang	(pnu.) lutong	(adj.) brittle; crunchy
462	gata	(png.) gata	(n.) coconut milk
463	gatas	(png.) gatas	(n.) milk
464	gatol	(pnd.; pnu.) kati	(v.) itch (adj.) itchy

	Buhid	Tagalog	Ingles
465	gawadan	(png.) lalagyan ng tubig na yari sa kawayan	(n.) a bamboo container for water
466	gaway	(pnd; png.) away	(v.) to fight; to argue (n.) fight; argument; battle
467	gayamon	(png.) pawis	(n.) sweat
468	magayamon	(pnu.) maalinsangan	(adj.) humid
469	gayangas	(pnd.) hapo; hingal	(v.) to pant; to be winded
470	gayfan	(pnd.) (1) isip; (2) akala	(v.) (1) to think; (2) to assume
471	gayos	(pnd.) (1) kamot; (2) kalmot	(v.) to scratch
472	gayan	(pnd.) halika	(v.) come over here
473	gaywan	(pnd.) pilit na makuha o mahuli ang isang bagay	(v.) to strain to catch or get something
474	gibgib	(png.) uri ng baging na matigas; maaaring gamitin bilang pantali	(n.) a type of vine that has a hard stem; may be used as a rope
475	gigit	(pnd.) pagkiskis ng dalawang kahoy para gumawa ng tunog; ito ay ginagawa sa paghuhuli ng mga paniki	(v.) to rub together two pieces of wood to make a sound; this is done in catching bats
476	ginahin	(pnn.) kailan	(int.) when
477	ginan	(pnd.) alis; lisan	(v.) to leave; to depart
478	ginanan ¹	(pnu.) panghuli	(adj.) last
479	ginanan ²	(png.) pinanggalingan	(n.) place of origin
480	ginas	(pnd.) bulong	(v.) to whisper
481	gindahod	(pnd.) ahon	(v.) to go up
482	ginom	(pnd.) inom	(v.) to drink
483	gipsaw	(pnd.) hika	(v.) to be short of breath; to suffer asthma
484	gitas	(pnd.) punit	(v.) to tear; to rip
485	gubang	(png.) baybayin; pampang	(n.) shore
486	gubok	(pnd.) lapit	(v.) to approach
487	gubon	(png.) bukal (ng tubig)	(n.) spring (of freshwater)
488	gubyab	(pnd.) antok	(v.) to be sleepy
489	guho	(png.) kuko	(n.) fingernail or toenail
490	guho bitis	(png.) kuko sa paa	(n.) toenail
491	guho gamat	(png.) kuko sa kamay	(n.) fingernail
492	guhom	(pnu.) dilim	(adj.) dark
493	guli	(pnu.) kasya	(adj.) fit well; sufficient
494	gulong	(png.) gulong	(n.) wheel

	Buhid	Tagalog	Ingles
495	gulyaw	(pnd.) pagsigaw para ipabatid na may tao	(v.) to shout to announce one's presence
496	gumgom	(pnd.) kapit; kuyom	(v.) to grasp; to clench
497	guna	(pnu.) una	(adj.) first
498	gunaw	(pnd.) hugas	(v.) to wash
499	gunggong	(png.) isang uri ng suso na kadalasan ay makikita lamang sa gubat	(n.) a type of snail that is usually only found in the forest
500	gurang	(pnu.) matanda	(adj.) old
501	gurangon ¹	(png.) (1) nakatatanda; (2) pinuno	(n.) (1) elder; (2) leader
502	gurangon ²	(pnu.) malaki	(adj.) big
503	guron	(pnd.) higop	(v.) to sip; to slurp
504	guyan	(pnd.) sunod (pnu.) huli	(v.) to follow (adj.) last; to be late
505	guyod	(pnd.) (1) hila; (2) kaladkad	(v.) (1) to pull; (2) to drag
506	guyok	(pnd.) kurot	(v.) pinch
507	guyoy	(png.) likod (pnd.) talikod	(n.) back (v.) to turn one's back
508	gwab	(pnd.) proseso ng pagkuha ng pulot mula sa mga insektong gumagawa nito	(v.) process of getting honey from honey-producing insects
509	habàn	(png.) kaban	(n.) chest; trunk
510	hàban	(png.) grupo	(n.) group
511	habayo	(png.) kabayo	(n.) horse
512	habot	(png.) puwit	(n.) buttocks
513	habutan	(pnd.) maganda ang puwit	(adj.) to have nice-looking buttocks
514	hadayo	(png.) rambutan	(n.) rambutan
515	hagang	(png.) alimango	(n.) crab
516	hagat	(pnd.) kagat	(v.) to bite
517	hagaw	(pnd.) agaw	(v.) to snatch; to grab from someone
518	halagyas	(png.) isang uri ng suso	(n.) a type of snail
519	halayan	(png.) hipon	(n.) shrimp
520	halayawan	(png.) langit; himpapawid	(n.) sky; horizon
521	halyawan	(png.) isang uri ng ibon	(n.) a type of bird
522	halig	(pnd.) gawa	(v.) to do
523	haluhuban	(png.) suksukan or lagayan ng itak	(n.) sheathe; scabbard

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
524	ham	(pnh.) kayo	(pro.) you (plural)
525	hambing	(png.) kambing	(n.) goat
526	hami	(pnh.) kami	(pro.) we; us (exclusive)
527	hampang	(pnd.; png.) salita	(v.) to say; to speak (n.) speech; saying
528	hampay	(pkl.) para	(prep.) for
529	hanggan	(pgt.) at	(conj.) and
530	hangin	(png.) isang uri ng saging	(n.) a kind of banana
531	hanya ¹	(pnh.) ikaw	(pro.) you
532	hanya ²	(pnd.) (1) punta; (2) lapit	(v.) (1) to go; (2) to approach
533	hanyawan <i>var.</i> hawan	(pnh.) doon	(pro.) over there
534	hapkap	(pnd.) dukot	(v.) to draw out or pull out
535	hapkos	(png.) isang uri ng lalagyan ng maliit na bagay tulad ng nganga na itinatali sa baywang	(n.) a pouch usually used to carry small items betel nuts and is tied around the waist
536	hapsa	(pnd.) patay (ang ilaw, apoy, o makina)	(v.) to turn off; to extinguish (fire)
537	hapsog	(pnd.; pnu.) busog	(v.) to be full (after eating) (adj.) full (after eating); satiated
538	harabaw	(png.) kalabaw	(n.) water buffalo
539	haraw	(pnb.) kanina	(adv.) a while ago; earlier
540	harukog	(pnd.) nginig	(v.) to shake, shiver
541	has	(pkl.) papunta sa	(prep.) to; towards
542	has daga <i>var.</i> ham daga	pababa	downward
543	has tungod <i>var.</i> ham tungad	pataas	upward
544	hasang	(png.) hasang	(n.) gills
545	hasawan	(pnh.) doon	(pro.) over there
546	hasay	(pnd.) tawa	(v.) to laugh
547	hasnog	(png.) tunog; tinig	(n.) sound; voice
548	haw	(pnh.) ikaw	(pro.) you
549	hawali	(png.) kawali	(n.) pan; wok (for cooking)
550	hawayan	(png.) kawayan	(n.) bamboo
551	hay nabi	(esp.) ano'ng nangyari?	(exp.) what happened?

	Buhid	Tagalog	Ingles
552	haya	(png.; pnd.) hiya	(n.) shame; embarrassment (v.) to be ashamed; to be embarrassed
553	hàyo	(png.) kahoy	(n.) wood
554	hayò	(pnh.) inyo	(pro.) yours (plural)
555	hayop	(png.) hayop	(n.) animal
556	hilar	(png.) kidlat	(n.) lightning
557	hiling	(png.) isang uri ng kawayan na may mga tinik	(n.) a type of bamboo with thorns
558	hinol	(pnd.; pnu.) gular; gitla	(v.) to surprise (adj.) surprised; shocked
559	hiyagos <i>var.</i> hyagos	(pnd.) ligo	(v.) to bathe
560	hudkod	(pnd.) hukay	(v.) to dig
561	hugod	(pnu.; png.) sipag	(adj.) industrious (n.) industriousness
562	hulok	(pnd.) kulo	(v.) to boil
563	humi	(png.) (1) bigote; (2) balbas	(n.) (1) mustache; (2) beard
564	humot	(png.) kumot	(n.) blanket
565	hunas	(png.) kati	(n.) low tide
566	huri ¹	(pnd.; pnu.) galit	(v.) to be angry (adj.) angry
567	huri ²	(pnu.; png.) hirap	(adj.) difficult; poor (n.) difficulty
568	mahuri	(pnu.) mahirap	(adj.) to be difficult; to be poor
569	huskos	(pnd.) kuskos	(v.) to rub
570	huto	(png.) kuto	(n.) louse
571	huway ¹	(png.; pnu.) bait	(n.) kindness (adj.) kind
572	huway ²	(pnd.) pahinga	(v.) to rest
573	hyabi <i>var.</i> yabi	(pnb.) noong unang panahon	(adv.) a long time ago
574	ibulon	(pnd.) gawa	(v.) to make; to do
575	ido	(png.) aso	(n.) dog
576	gido	(pnd.) aso	(v.) to hunt
577	idwan	(pnb.) hindi	(adv.) no; not
578	idwan fiya <i>var.</i> du fiya, dwan fiya	(pnu.) (1) masama; (2) pangit	(adj.) (1) bad; (2) ugly

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
579	ifos	(png.) pigma	(n.) boil; skin abscess
580	igang	(png.) apoy	(n.) fire
581	igit ¹	(pnd.) talo	(v.) to lose
582	igit ²	(pnd.) wasiwas	(v.) to wave; to brandish
583	iglis	(png.; pnu.) asim	(n.) sourness (adj.) sour
584	igsido	(pnd.) dighay	(v.) to belch
585	igyan	(pnd.) higa	(v.) to lie down
586	igyay	(pnd.) pahingi	(v.) to ask for something
587	ihog	(png.) buntot	(n.) tail
588	iktan	(pnd.) huli	(v.) to catch; to capture
589	il-ilong	(pnd.) iling	(v.) to shake one's head
590	iloy	(png.) laway	(n.) saliva
591	ina	(png.) (1) babae; (2) nanay; ina	(n.) (1) female; woman; (2) mother
592	inan	(png.) (1) babaeng hayop; (2) nanay na kuto	(n.) (1) female animal; (2) queen termite
593	inang	(png.) lola	(n.) grandmother
594	inandang <i>var.</i> inangdang	(png.) atay	(n.) liver
595	indugan	(png.) asawang lalaki	(n.) husband
596	inok	(pnd.) tigil; hinto	(v.) to stop
597	insan	(png.) pinsan	(n.) cousin
598	intaw	(pnd.) tanong	(n.) to ask
599	ipsaw	(png.) hinga	(n.) breath
600	irog	(pnd.) sunog	(v.) to burn
601	isnahi	(png.) pabango	(n.) perfume
602	isnyamo	(pnh.) diyan	(pro.) there
603	isog	(pnd.; pnu.) galit	(v.) to be angry (adj.) angry
604	istay	(pnh.) dito	(pro.) here
605	iyab	(pnd.) kaingin	(v.) the act of clearing land for planting by burning out trees, shrubbery, and weeds
606	kabayan	(pnu.) kaunti	(adj.) few
607	kabayong	(pnd.; pnu.) selos	(v.) to be jealous (adj.) jealous
608	kadala	(png.; pnd.) takot	(n.) fear (v.) to fear; to be afraid

	Buhid	Tagalog	Ingles
609	kadkad	(pnd.) kalkal; halukay	(v.) to dig around; to rummage through
610	kaka	(png.) nakakatandang kapatid	(n.) older sibling
611	kalaban	(png.) kaaway	(n.) enemy
612	kalfot	(pnd.) putok	(v.) to explode; to pop
613	kalig	(pnd.) gawa	(v.) to do; to make; to construct
614	kaling	(png.) tunog	(n.) sound
615	kalto	(pnd.) putok	(v.) to explode; to pop
616	kana	(pnh.) ano	(pnh.) what
617	kambang	(pnu.) lungkot	(adj.) sad
618	kandiro	(png.) kaldero	(n.) cauldron; pot (for cooking)
619	kandol	(pnd.) uhaw	(v.) to be thirsty
620	kapkap	(pnd.) dukot	(v.) to pull out
621	karas	(pnd.; png.) kaluskos	(v.) to rustle (n.) rustling sound
622	karot	(pnd.) ngumalot	(v.) to crunch; to chew noisily
623	karukudan	(png.) kudkuran	(n.) coconut grater
624	kasaya	(png.) gusto; nais; ibig	(n.) love; desire
625	kasngi	(png.; pnd.) bitak	(n.) crack (v.) to crack
626	kati	(pnb.) ngayon	(adv.) now
627	katik	(png.) tunog mula sa pagbali ng kahoy dahil sa pagkatapak nito ng tao o hayop	(n.) sound of sticks or branches breaking from being stepped on by a person or animal
628	kayap	(pnd.) kiliti	(v.) to tickle
629	kayuday <i>var.</i> kayday	(pnh.) ilan	(pro.) how many; how much
630	kilo	(pnu.) kuba	(adj.) to be hunchbacked
631	kinday	(pnh.) paano	(pro.) how
632	kimot	(pnd.) galaw	(v.) to move
633	kitonya	(pnh.) ganoon; ganun	(pro.) that
634	kitos	(pnu.) tulad	(adj.) like; as; similar
635	kuwan <i>var.</i> kwan	(pnd.) kain	(v.) to eat
636	kurang	(pnu.) kulang	(adj.) insufficient; inadequate; to lack
637	laban	(pnd.) laban	(v.) to fight

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
638	labang	(png.) isang uri ng masamang espiritu na nagbibigay ng sakit sa tao	(n.) spirit; a malevolent spirit that brings sickness to people
639	labang taw	(png.) kaluluwa ng tao	(n.) spirit or soul of a person
640	labay	(png.) balikat	(n.) shoulder
641	labi	(pnu.) sobra	(adj.) excess; surplus
642	labong	(png.) dahon	(n.) leaf
643	lafos ¹	(pnd.) pagpapalit ng balat ng ahas	(v.) to molt; to shed skin (for snakes)
644	lafos ²	(pnd.) pigtas o pagkatanggal ng tali	(v.) to break off or untie a rope
645	lafos ³	(pnu.) kapos; bitin	(adj.) insufficient; inadequate; to fall short
646	lag	(pnd.) kita	(v.) to see; to find
647	lagyo	(pnd.) takbo	(v.) to run
648	lahaw ¹	(pnd.) lakad	(v.) to walk
649	lahaw ²	(png.) bakas	(n.) imprint; a mark left on something
650	lahi ¹	(png.) gamu-gamo	(n.) moth
651	lahi ³	(png.) uri ng panggagamot na ginagamitan ng rituwal na pagkanta	(n.) a method of healing wherein a ritual chant is sung by the healer
652	lakatan	(png.) isang uri ng saging	(n.) a kind of banana
653	lakbog	(pnu.) taba (pnu.) lusog	(adj.) fat (adj.) healthy
654	laki	(png.) lolo	(n.) grandfather
655	laklak	(png.) bayag	(n.) testicle
656	lamay	(pnd.) pagkalat ng apoy	(v.) the spreading of fire
657	lambong	(png.) lilim; silong	(n.) shade
658	lamnon	(png.) damo	(n.) grass
659	lanay	(pnd.) pagsunog ng buhok o balahibo (pnu.) amoy ng sunog na buhok o balahibo	(v.) to burn the hair or fur (adj.) smell of burnt hair or fur
660	langaw	(png.) langaw	(n.) fly (insect)
661	langbod	(png.) dulo	(n.) end; tip
662	langgam	(png.) alupihan	(n.) centipede
663	langgang	(pnu.) tuyo; naiga	(adj.) dry
664	lanit	(pnd.) hila	(v.) to pull

	Buhid	Tagalog	Ingles
665	lanoy	(pnu.) lambot	(adj.) soft
666	lapak	(png.) tsinelas	(n.) slippers
667	lapsag	(png.) sanggol	(n.) baby; infant
668	lapso	(pnd.) tanggal	(v.) to remove; to break off
669	lasing ¹	(pnd.) bali	(v.) to break
670	lasing ²	(pnd.) tanggal	(v.) to remove
671	latoy	(pnu.) hilaw	(adj.) unripe; raw; uncooked
672	lawa	(png.) gagamba	(n.) spider
673	laya	(pnb.) siguro; baka	(adv.) maybe; probably
674	layog	(pnd.) lipad	(v.) to fly
675	layong	(pnu.) tuyo	(adj.) dry
676	libaba	(pnu.) mababa	(adj.) short (in height)
677	libabaw	(pnu.) mababaw	(adj.) shallow
678	libangbang	(png.) paruparo	(n.) butterfly
679	libit	(pnd.) ipit	(v.) to squeeze; to press something under or inbetween something
680	libutan <i>var.</i> lidlibutan	(png.) puyo	(n.) cowlick; a whirl; a vortex
681	lid	(png.) yapak; bakas ng pagkaapak ng paa (pnd.) apak	(n.) footprint (v.) to step on
682	lifay	(pnd.; pnu.) hilo	(v.) to get dizzy (adj.) dizzy
683	lifong	(pnd.) putol; bali	(v.) to break; to cut off
684	lifudok	(pnu.) mataba-taba (pnu.) malasog	(adj.) chubby (adj.) healthy
685	lifugfog	(pnu.) mataba (pnu.) matipuno	(adj.) fat (adj.) robust; burly
686	ligaw	(pnd.) hanap	(v.) to search
687	ligong	(pnd.; pnu.) hilo	(v.) to get dizzy (adj.) dizzy
688	liho	(pnd.) liko	(v.) to turn; to curve
689	likbog	(pnu.) labo	(adj.) unclear; hazy
690	liklihi	(png.) kilikili	(n.) armpit
691	lima	(pnu.) lima	(adj.) five
692	lima-ginan	(pnb.) makalima	(adv.) five times
693	lima-lima	(pnb.) (1) lilima; (2) lima-lima	(adv.) (1) five only; (2) by fives
694	limak-daan	(pnu.) limang daan	(adj.) five hundred
695	limak-safulo	(pnu.) limampu	(adj.) fifty

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
696	limos	(pnd.) lunod (pnd.) anod	(v.) to drown (v.) to get carried away by the current of water
697	linagmon	(png.) isang uri ng kasuotang pang-itaas ng mga babae	(n.) a kind of upper clothing worn by women
698	linaw	(png.) malalim na parte ng ilog kung saan hindi umaagos ang tubig	(n.) deep, still part of a river
699	linay	(pnd.) paglinis ng lote ng lupa (pnu.) linis	(v.) to clear a plot of land (adj.) clean; clear of clutter
700	lindog	(pnd.) tayo	(v.) to stand
701	lingo	(pnd.) api; daya	(v.) to bully; to cheat
702	lingob	(png.) dingding	(n.) ceiling
703	linog	(png.) lindol	(n.) earthquake
704	linyabo	(png.) ulap	(n.) cloud
705	lipto	(pnd.) (1) gulat; (2) natakot	(v.) (1) to be surprised; (2) to be afraid
706	lisbay	(png.) kwentong bayan kung saan ang mga tauhan ay kadalasang nagtataglay ng kakaibang kapangyarihan	(n.) folklore where characters usually possess supernatural powers
707	litis	(pnu.; png.) kinis	(adj.) smooth (n.) smoothness
708	litlit	(png.) dahon na ginagawang nganga	(n.) betel leaf
709	liugan	(png.) isang uri ng manok na walang balahibo sa leeg	(n.) a type of chicken that does not have feathers around its throat
710	liya	(png.) luya	(n.) ginger
711	liyam	(pnd.) mawala	(v.) to lose something; to get lost
712	liyog	(png.) leeg	(n.) neck
713	liyong	(png.) tipaklong	(n.) grasshopper
714	liyos	(png.) lisa	(n.) louse
715	los	(pnd.) piga (ng tubo)	(v.) to squeeze (sugarcane)
716	lubas	(pnd.) hubad	(v.) to undress; to take off clothes; to be nude
717	lubay	(pnd.) himatay	(v.) to faint
718	lubgob	(pnd.) baon; libing	(v.) to bury

	Buhid	Tagalog	Ingles
719	lubok	(png.) pandikdik na ginagamit sa pagbabayo (pnd.) bayo; dikdik	(n.) pestle (v.) to pound; to grind; to pulverize
720	lufas	(png.) pambabaeng kasuotan na isinusuot para takpan ang kanilang dibdib; kadalasang gawa sa nito	(n.) a bandeau worn by women to cover their breasts usually made from the nito plant
721	lufis	(pnd.) balatan	(v.) to peel the skin off
722	lugak	(pnu.; png.) luwag	(adj.) spacious; loose (n.) spaciousness
723	lugos	(pnd.) agaw	(v.) to snatch (from somebody)
724	luhob ¹	(png.) balat ng kahoy	(n.) tree bark
725	luhob ²	(pnd.) dapa	(v.) to lie on one's stomach
726	luhob ³	(png.) anit	(n.) scalp
727	luhob ⁴	(pnd.) paglimlim ng inahing manok	(v.) the act of a hen sitting on her eggs to incubate them
728	luhot	(pnd.) tiklop	(v.) to fold
729	luhutan	(png.) isang uri ng insekto na gumagawa ng pulot	(n.) a type of insect that creates honey
730	luka	(png.) lalagyan na yari sa kawayan; dito kadalasang inilalagay ang mga kasangkapan para sa paggawa ng nganga, at ginagamit din bilang lalagyan ng maliliit na bagay tulad ng pera	(n.) a small container made out of bamboo; usually used to keep ingredients for making betel nut chew; can also be used to keep small items such as money
731	lukfaw	(pnd.) lapnos	(v.) to burn one's skin off
732	luknan	(png.) binti	(n.) leg
733	lukso	(pnd.) talon	(v.) to jump
734	luktanon	(png.) tagalabas na tao; hindi miyembro ng komunidad; hindi katutubo o Mangyan na tao	(n.) an outsider; a person who is not part of the community; a non-indigenous person
735	lumak	(pnu.) malambot	(adj.) soft
736	lumay	(png.) gayuma	(n.) love potion; magical charm
737	lumbay	(pnu.) (1) mahina; (2) malungkot	(adj.) (1) weak; (2) sad
738	lumot	(png.) lumot	(n.) moss
739	lunang	(png.) bunga ng nganga	(n.) betel nut or areca nut
740	lunat	(pnd.; pnu.) unat; banat	(v.) to straighten; to stretch out (adj.) straight; stretched out

	Buhid	Tagalog	Ingles
741	lungaw	(png.) uri ng bubuyog na namumugad sa kahoy na may mga butas; gumagawa ito ng pulot at hindi masyadong agresibo	(n.) a type of bee that nests in wood with holes; it makes honey and is not very aggressive
742	lunggas	(pnd.) gasgas	(v.) to scratch
743	lunos	(pnd.) gutom	(v.) to be hungry
744	lusong	(png.) almires; bayuhan	(n.) mortar
745	luto	(pnu.) hinog	(adj.) ripe
746	lutò	(pnd.) pagpapaputunog ng daliri	(v.) to pop one's fingers; to crack one's knuckles
747	lutok	(png.) putik	(n.) mud
748	luwa	(png.) luha	(n.) tear; teardrop
749	luwang	(pnd.) sabi; salita	(v.) to say; to speak
750	luwati	(png.) bulate	(n.) worm
751	luway ¹ <i>var.</i> lway	(pnd.) mintis; pagkasablay sa paghuli o pagtama ng target	(v.) to miss a target; to be unable to catch a prey
752	luway ² <i>var.</i> lway	(pnu.) hilaw; hindi lubos na luto na sinaing (pnd.) hindi lubos na pagluto sa karne para hindi ito madaling masira	(adj.) half-cooked rice (v.) to slightly cook, parboil meat so that it will not quickly go bad
753	liyadlag <i>var.</i> lyadlag	(pnd.) piglas	(v.) to struggle to get free from being bound
754	maagmoy	(pnu.) (1) basa; (2) madulas	(adj.) (1) wet; (2) slippery
755	maangay	(pnu.) (1) mabuti; maganda sa paningin; (2) bagay	(adj.) (1) good; pleasing to one's eyes; (2) to suit someone
756	madulaw	(pnu.) nakakapagtaka; nakakapanibago	(adj.) curious; strange
757	mafang	(pnu.) tamad	(adj.) lazy
758	magan	(pnu.) magaan	(adj.) light
759	magdanon	(png.) buwan	(n.) (1) moon; (2) month
760	magnaw	(pnu.) (1) maginaw; (2) malamig	(adj.) (1) cold (weather); (2) cold (object)
761	mama ¹ <i>var.</i> ama	(png.) tatay	(n.) father
762	mama ²	(png.) nganga	(n.) betel nut chew/quid
763	mam-in	(png.) nganga	(n.) betel quid
764	mandog	(pnd.) subok	(v.) to try

	Buhid	Tagalog	Ingles
765	mandol	(pnd.; pnu.) uhaw	(v.) to be thirsty (adj.) thirsty
766	mangan	(png.) isang uri ng aswang na kumakain ng tao	(n.) a type of monster that eats people
767	mangkanon	(png.) tao; makalumang salita na ginagamit sa mga kwentong bayan pantukoy sa tao na kinakain ng isang uri ng aswang na tinatawag na mangan	(n.) human; person; an archaic form used in folklores to refer to people eaten by monsters called mangan
768	maniwang	(pnu.) payat	(adj.) slim, thin
769	manok ¹	(png.) ibon	(n.) bird
770	manok ²	(png.) manok	(n.) chicken
771	manok talon	(png.) isang uri ng manok na maliit	(n.) a type of small chicken
772	marabong	(pnu.) mayabong	(n.) having thick branches and many leaves; verdant
773	marang	(pnu.) maanghang	(adj.) spicy
774	marayaw	(pnu.) maliwanag	(adj.) bright
775	marigon ¹	(pnu.) malakas	(adj.) strong
776	marigon ²	(pnu.) mabilis	(adj.) fast
777	marom ¹	(pnb.) bukas	(adv.) tomorrow
778	marom ²	(pnu.) madilim	(adj.) dark
779	marsahot	(png.) isang uri ng halaman	(n.) a type of plant
780	marugot	(pnu.) masikip	(adj.) tight
781	maryang	(pnu.) malamig	(adj.) cold
782	masding	(png.) itim	(n.) black
783	maskin	(pnn.) bakit	(int.) why
784	maslong	(pnu.) (1) tuwid; (2) tama	(adj.) (1) straight; righteous; (2) right; correct
785	mata	(png.) mata	(n.) eye
786	matudtud	(pnu.; pnd.) kimi; hindi nakikisama sa iba	(adj.) timid (v.) to keep to one's self
787	mayà	(pnu.) tuyoy; iga	(adj.) dry
788	màya	(png.) isang uri ng ibon	(n.) a type of bird
789	mayahap	(png.) nakakakiliti	(n.) ticklish
790	mayan	(pnu.) mabagal	(adj.) slow
791	mayanit	(png.) araw	(n.) sun
	<i>var.</i> myanit	(pnu.) mainit	(adj.) hot
792	mayangfis	(pnu.) manipis	(adj.) thin

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
793	mayat ¹	(png.) apdo	(n.) bile
794	mayat ²	(pnu.) (1) maalat; (2) mapait	(adj.) (1) salty; (2) bitter
795	mayawa	(pnu.) maliwanag	(adj.) bright
796	mayon	(pnb.) siguro; baka	(adv.) maybe; probably
797	miyabog <i>var.</i> myabog	(pnu.) hirap (sa buhay na tao)	(adj.) poor, unfortunate (person)
798	murado	(png.) isang uri ng saging na kulay pula at malaki	(n.) a type of banana that is violet-reddish in color and big in size
799	muta	(png.) muta	(n.) dirt in the eye
800	muwayan <i>var.</i> mwayan; mayan	(png.; pnd.) ulan	(n.) rain (v.) to rain
801	muyod	(png.) bundok	(n.) mountain
802	myasa	(pk.) tig-	(fw.) per
803	nabi	(esp.) ano na? (sinasabi kapag kinukumusta ang resulta ng isang pangyayari)	(exp.) an expression uttered when asking about the result of something or of some event
804	nahaw	(pnd.) nakaw	(v.) to steal
805	namay	(png.) kaingin	(n.) preparation of land for planting by burning out trees and weeds
806	namin	(pnd.; pnu.) ubos	(v.) to consume (adj.) consumed
807	namnam	(pnd.) nguya	(v.) to chew
808	namog	(png.) hamog	(n.) dew; moisture
809	namok	(png.) lamok	(n.) mosquito
810	nana	(png.) nana	(n.) pus
811	nandayo	(pnb.) siguro; baka	(adv.) maybe; probably
812	nanegos	(pnb.) sana	(adv.) hopefully
813	napno	(pnu.) puno	(adj.) full
814	natay <i>var.</i> hatay	(pnd.; pnu.) patay	(v.) (1) to die; (2) to kill (adj.) dead
815	ngalay	(pnb.) sandali	(adv.) moment, short period of time
816	ngatay	(pnb.) siguro; baka	(adv.) maybe; probably
817	ngaway	(png.) tubo	(n.) sugar cane
818	ngayan	(png.) pangalan	(n.) name
819	ngifon	(png.) ngipin	(n.) tooth

	Buhid	Tagalog	Ingles
820	ngirit	(pnd.; png.) ngiti	(v.) to smile (n.) smile
821	ngusngos	(pnd.) singa	(v.) to blow (the nose)
822	nigo	(png.) bilao	(n.) a circular, shallow tray made from weaved split bamboo; winnowing basket
823	nini	(pnu.; png.) hapdi	(adj.; n.) sharp, stinging pain
824	nipkas	(pnd.) pagpilantik ng sanga ng puno matapos itong ibaluktot	(v.) the movement of a tree branch that rebounds or springs back after being bent or held back
825	niyog	(png.) niyog	(n.) coconut
826	nugang	(png.) manugang	(n.) daughter-in-law or son-in-law
827	nom sirang	(png.) pagsikat ng araw; bukung-liwayway	(n.) sunrise
828	nom yabi	(png.) paglubog ng araw; dapit-hapon	(n.) sunset
829	numarom <i>var.</i> marom	(png.) bukas	(n.) tomorrow
830	numtuon	(pnb.) minsan; madalang	(adv.) sometimes; seldom
831	ogbot	(pnu.) maliit	(adj.) small
832	omo	(png.) dilaw na produkto ng mga bubuyog na mapait-pait ang lasa	(n.) a bee product that is yellow in color and slightly bitter in taste
833	omang <i>var.</i> umang	(png.) isang uri ng malaking suso	(n.) a type of big snail
834	ongot <i>var.</i> ungot	(png.) baso	(n.) cup
835	owing	(png.; pnu.) dumi	(n.) dirt (adj.) dirty
836	paong	(pnu.) baliw; luko-loko	(adj.) crazy; foolish
837	pinto	(pnd.) hula	(v.) to guess
838	ragyang	(pnd.; pnu.) punit	(v.) to tear (adj.) torn
839	ranas	(png.) pinatuyong dahon ng saging	(n.) dried banana leaf
840	rawing	(png.) dumi	(n.) dirt
841	rikrato	(png.) larawan	(n.) picture; image
842	rikrik	(pnd.; png.) hagikhik	(v.) to laugh loudly (n.) laughter

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
843	ringgit	(pnd.; png.) sigaw	(v.) to shout; to scream (n.) shout; scream
844	rirok	(pnd.; png.) (1) sulat; (2) guhit	(v.) (1) to write; (2) to draw; to sketch (n.) (1) writing; (2) drawing; illustration
845	rugrog	(pnd.; pnu.) durog	(v.) to crush (adj.) crushed or broken to pieces
846	ruhom	(pnd.; png.) ungol	(v.) to growl; to moan; to howl (n.) growl; moan; howl
847	rukrok	(png.) (1) kusot; (2) mumo	(n.) (1) sawdust; (2) crumbs
848	rukyaw	(png.) sigaw; hiyaw	(n.) a loud cry; scream
849	rutay	(png.) baro; damit	(n.) clothes
850	ruyong	(pnd.) hila; hatak (kalimitang ginagamit sa pagtukoy sa paghihila ng sanga o bunga ng puno)	(v.) to pull; to tug (usually used to refer to pulling or tugging down a branch or a fruit from a tree)
851	sabibi	(pnd.) pagkarga sa loob ng bag (kadalasan isang sanggol o maliit na bata ang kinakarga) na nakasabit sa harap ng katawan	(v.) to carry (usually a baby or a small child) in a bag that rests on the front torso
852	sadi	(pml.) isa	(num.) one
853	sadi-sadi ¹	(pml.) iisa	(num.) only one
854	sadi-sadi ²	(pml.) isa-isa	(num.) one at a time, one by one
855	sadig sadi	(pml.) bawat isa; isa-isa	(num.) each, one by one
856	sadik-daan	(pml.) isang daan	(num.) one hundred
857	sadik-daan libo	(pml.) isandaang libo	(num.) one hundred thousand
858	sadik libo	(pml.) isang libo	(num.) one thousand
859	sadik milyon	(pml.) isang milyon	(num.) one million
860	safa	(png.) sapa; ilog	(n.) river; stream
861	sàfat	(png.) uod	(n.) worm
862	safât	(pnd.) buhat	(v.) to lift
863	safot	(png.) (1) balot; (2) sapot	(n.) (1) cover; wrap; (2) web
864	safulo	(pml.) sampu	(num.) ten
865	safulo di	(pml.) sasampu	(num.) just ten
866	safulo ginan	(pml.) makasampu	(num.) ten times
867	safulu-safulo	(pml.) sampu sampu	(num.) by ten
868	safulok libo	(pml.) sampung libo	(num.) ten thousand

	Buhid	Tagalog	Ingles
869	sagaba	(png.) bandeha o trey na gawa sa kawayan (kadalasang nilalagyan ng prutas o halamang-ugat)	(n.) a tray made out of weaved split bamboo (usually placed with fruits or root crops)
870	sagad	(pnd.) hingi	(v.) to ask for something
871	sagaya ¹	(png.) anak (pnd.) manganak; silang	(n.) child (v.) to bear a child; to give birth
872	sagaya ²	(pnd.) lagpas	(v.) to go over; to go past
873	sagib	(pnd.) dagit	(v.) to snatch; to seize
874	sagit	(png.; pnu.) sakit	(n.) pain; ache; disease; illness (adj.) painful
875	sagmak	(png.) sapin na inilalatag para gawing higaan	(n.) something spread on a surface where one will sleep
876	sagob	(pnd.) igib	(v.) to draw or fetch water from a well or spring
877	sahayan	(png.) sasakyan	(n.) vehicle
878	sak	(pnd.) sali (pakikisali na walang imbitasyon; paminsan ay ginagamit na may negatibong konotasyon)	(v.) to join (without invitation; this is sometimes used with a negative connotation)
879	sakbaw	(pnd.) pasok	(v.) to enter
880	sakbawan	(png.) pinto	(n.) door; entrance
881	sakbit	(pnd.) sabit; bitin	(v.) to hang; to suspend
882	salakbaw	(pnd.) ahon	(v.) to go up; to rise
883	salawid	(pnu.) pilipit (pnd.) pulupot; nakaikot (kadalasan sa baywang)	(adj.) awry; twisted (v.) to coil or wrap around (usually around the waist)
884	salbod	(png.) uri ng bubuyog na gumagawa ng kanilang pugad sa sanga ng malalaking kahoy; gumagawa ito ng pulot at mas agresibo kaysa sa ibang uri ng bubuyog	(n.) a type of bee that makes its hive on branches of big trees; it produces honey and is more aggressive compared to other types of bees
885	sali	(pnd.) bili	(v.) to buy
886	salifit	(pnd.) (1) ikot; pulupot; (2) ipit	(v.) (1) to wrap around; (2) to squeeze in; to tuck in; to insert
887	salingsing	(pnd.) usbong	(v.) to bloom
888	salod	(pnd.) sahod	(v.) to collect water or catch water by letting it flow into a receptacle
889	salog ¹	(png.) sahiq	(n.) floor

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
890	salog ²	(png.) sikat (ng araw)	(n.) sun rays; sunlight; sunshine
891	salong	(png.) (1) gamit na pansindi ng apoy na galing sa dagta ng isang uri ng puno; (2) sulo	(n.) (1) fuel for fire that usually comes from the sap of certain type of tree; (2) torch
892	salwal	(png.) salawal	(n.) trousers
893	samad	(pnd.) huli (ng ibon o isda)	(v.) to catch (fish or bird)
894	samsam	(pnd.) paglunok ng pagkain na walang pagnguya	(v.) to swallow without chewing; to gobble
895	sandok	(png.) sandok	(n.) ladle
896	sanga	(png.) sanga	(n.) branch
897	sangat	(pnd.) sabit	(v.) to get caught or stuck on something
898	sapya	(pnd.) salang	(v.) to put over the fire
899	saruwatan <i>var.</i> sarwatan	(pnd.; pnu.) hiwalay	(v.) to separate (adj.) separated
900	sas	(pkl.) sa	(prep.) in; at; on
901	sawad	(png.) tira	(n.) something that has been left-over
902	sayab	(pnd.) pagluluto (kadalasan ng saging o halamang-ugat na may balat pa) sa itaas ng apoy	(v.) to roast (usually bananas or root crops) over a fire
903	sayak	(pnd.) hanap	(v.) to look; to search
904	sayang	(pnd.) sabit	(v.) to hang
905	sayangwan	(png.) harap (ng tao); dibdib (pnd.) patong o lapat sa dibdib	(n.) front torso (v.) to lay on top of one's chest
906	sayaw	(png.; pnd.) sayaw	(n.) dance (v.) to dance
907	sayok	(pnu.) kaunti	(adj.) few
908	sibi	(pnd.) iyak	(v.) to cry
909	siday	(pnn.) saan	(int.) where
910	sihad	(pnd.; png) sipa	(v.) to kick (n.) kick
911	sihil	(png.) sakong	(n.) heel
912	siho	(png.) siko	(n.) elbow
913	sihon	(png.) kanan	(n.) right

	Buhid	Tagalog	Ingles
914	sigang	(png.) (1) mga batong nakaayos nang patatsulok sa taas ng apoy para paglutuan; (2) kagamitan na ginagamit bilang pampatong ng lutuan sa itaas ng apoy	(n.) (1) rocks arranged in a triangle around a fire to hold a pot or pan for cooking; (2) a metal cooking tripod
915	sigong	(pnd.) ikot	(v.) to turn
916	siksik	(png.) kaliskis	(n.) scales (of a fish)
917	simbak	(pnd.) sibak (ng kahoy o kawayan)	(v.) to chop (wood or bamboo)
918	singa	(pnd.) singa	(v.) to blow one's nose
919	singan	(png.) kambal	(n.) twin
920	singaw	(pnu.) purol	(adj.) blunt; dull
921	sinod	(pnd.; png.) talik	(v.) to have sexual intercourse (n.) sexual intercourse
922	sinay	(pnu.) makintab	(adj.) shiny
923	sinya	(png.) doon	(n.) over there
924	sipngat ¹	(png.) tunog na ginagawa ng mga hayop	(n.) sound that animals make
925	sipngat ²	(pnd.) dakmal	(v.) to pounce
926	sipsip	(pnd.; png.) huni; siyap (ng sisiw)	(v.) to chirp (n.) chirp; tweet
927	sirang	(png.) araw	(n.) sun; day
928	siwayang	(png.) kuwintas	(n.) necklace
929	siyam	(pml.) siyam	(num.) nine
930	siyam ik daan	(pml.) siyam na raan	(num.) nine hundred
931	siyam ik safulo	(pml.) siyam na pu	(num.) ninety
932	siyaw	(png.) itak; kutsilyo	(n.) bolo knife; knife
933	siyok	(png.; pnd.) tali	(n.) string, cord (v.) to tie
934	subang	(png.; pnd.) tahol	(n.) bark (of a dog) (v.) to bark
935	sufa	(png.) pagkain na nginuya na (para ipakain sa batang wala pang ngipin) (pnd.) pagpapakain ng nginuya nang pagkain sa bata	(n.) food that has been chewed (to be fed to a child who does not have fully developed teeth) (v.) to feed a child with masticated food
936	sufut	(png.) talbos	(n.) sprout; shoot; very young leaf
937	sugba	(pnd.) ihaw	(v.) to grill

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
938	suha	(png.; pnd.) suka	(n.) vomit (v.) to vomit
939	suhad	(png.) laman; bagay na nasa loob ng isang sisidlan o sasakyan	(n.) contents of a vessel or vehicle
940	suglat	(pnd.) lagay; haluan	(v.) to put; to mix in
941	sugo	(pnd.; png.) utos	(v.) to command; to order (n.) command; order
942	suguan	(png.) katulong; utusan	(n.) helper
943	sukayan	(png.) labas	(n.) outside
944	sukfon ¹	(pnu.) tulad; gaya	(adj.) like; similar
945	sukfon ²	(png.; pnd.) dugtong	(n.) splice, joining or junction (v.) to connect; to add
946	sùlang	(pnd.) (1) salubong; (2) sundo	(1) to welcome; to fetch another from a certain place; (2) to fetch
947	sulàng	(png.) panga	(n.) jaw
948	sulat	(png.; pnd.) butas (na maliit)	(n.) a small hole (v.) to make a hole
949	suli	(png.) saging	(n.) banana
950	sùlong	(pnu.; png.) saya	(adj.) happy (n.) happiness
951	sulòng	(pnd.) suot (ng damit o sapatos)	(v.) to wear (clothes or shoes)
952	suloy	(pnd.) tuhog	(v.) to string things together
953	sunan	(png.) pantuhog	(n.) skewer
954	sungaw ¹	(png.; pnd.) singaw	(n.) steam; fume; waft (v.) to emit vapor or air
955	sungaw ²	(png.) (kadalasang masamang) amoy galing sa katawan ng tao	(n.) body odor
956	sunggo	(pnd.) akyat	(v.) to climb
957	sunggoy	(pnd.) pasan, buhat sa balikat (kadalasan ay tao ang binubuhat)	(v.) to carry on one's shoulders (usually it is a person that is carried)
958	sungi	(png.) isang uri ng damo na may matalas na dahon	(n.) a type of grass that has sharp blades
959	sungo	(png.) antena ng insekto	(n.) antenna of an insect
960	sungon	(pnd.) tampo	(v.) to sulk
961	sunog	(png.; pnd.) sunog	(n.) fire (v.) to burn
962	sup SOP	(pnd.) sipsip	(v.) to sip

	Buhid	Tagalog	Ingles
963	surod	(png.; pnd.) suklay	(n.) comb (v.) to comb
964	surarom	(png.) (1) tigdas; (2) bulutong-tubig	(n.) (1) measles; (2) chicken pox
965	surat	(pnd.) sulat	(v.) to write
966	suso	(png.) suso	(n.) breast
967	suway	(png.) isang uri ng panghuli ng hayop o patibong	(n.) snare or trap used for catching small animals
968	suwit	(pnd.) sungkit; pagkuha ng isang bagay gamit ang patpat o maliit na bagay	(v.) to get something using a stick or another small object
969	tabag	(png.) tandang	(n.) rooster
970	tabibitan	(png.) tangkay ng prutas	(n.) stalk; the part of a fruit that joins it to the plant or tree
971	tabo	(pnd.) tapos na	(v.) to be finished
972	tabyang	(pnd.) tulungan sa pagbubuhat	(v.) to help someone carry something
973	taga	(pnd.) (1) huli; (2) abot (png.) taya (sa laro)	(v.) (1) catch; (2) reach (n.) the “it” in a kid’s game
974	tagaan	(pnd.) habol	(v.) to chase
975	tagak	(pnu.) alisto	(adj.) alert
976	tagan	(png.) itlugan ng manok	(n.) place where chickens lay their eggs
977	tagbo	(pnd.) salubong; tagpo	(v.) to meet coming from opposite directions
978	tagbong	(pnd.) sabit; bitin	(v.) to hang; to suspend
979	tagimfan	(png.) panaginip	(n.) dream
980	taguban	(png.) karne	(n.) meat
981	tagyangan	(png.) tadyang	(n.) rib
982	tahang	(pnd.) pag-akyat ng puno sa pamamagitan ng pagyakap sa puno	(v.) to climb up a tree by wrapping one’s arms and legs around the tree
983	tahin	(pnd.) sama	(v.) to follow
984	tahinan	(png.) pinuno; lider	(n.) head; leader
985	tahòd	(png.) tali	(n.) rope
986	tàhod	(pnd.) abot	(v.) to reach
987	tahop	(pnd.) sara (ng bintana o pinto)	(v.) to close (a window or door)
988	tahos	(pnd; png.) yakap	(v.) to hug (n.) hug

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
989	takba	(png.) lalagyan ng barya	(n.) coin purse
990	taklayong	(png.) kulangot	(n.) booger
991	takyay	(png.) braso	(n.) arm
992	talalahan	(png.) pamilya	(n.) family
993	talanyang	(pnu.) matangkad na payat	(adj.) tall and slim
994	talgob	(pnd.; pnu.) lubog	(v.) to submerge; to sink (adj.) submerged; sunken
995	talín	(pnd.) paglipat ng bagay mula sa isang lalagyan patungo sa isa pang lalagyan	(v.) to transfer something from one container to another
996	talinga	(png.) tainga	(n.) ear
997	talingà	(pnd.) kinig; rinig	(v.) to listen; to hear
998	talon	(png.) gubat	(n.) forest
999	talsak	(pnd.) saksak	(v.) to stab
1000	talsawa	(png.) mag-asawa	(n.) husband and wife
1001	talungaw	(pnd.) (1) dungaw; (2) silip	(v.) (1) to look out the window; (2) to peek
1002	tam	(pnh.) tayo	(pro.) us; we
1003	tamis	(pnu.; png.) tamis	(adj.) sweet (n.) sweetness
1004	tandol	(pnu.) pakiramdam na hindi komportable dahil may nakaumbok sa sinasandalan o hinihigaan	(adj.) uncomfortable feeling when one leans back or lies down on a lumpy surface or a surface where something is protruding
1005	tangag	(pnd.) kagat-kagat; pagbitbit gamit ang bibig (katulad sa ginagawa ng ilang mga hayop)	(v.) to carry an object in one's mouth (as some animals do)
1006	tangbo	(pnd.) uminom (mula sa galon o malalaking lalagyan)	(v.) to drink or chug (from a large container)
1007	tanguna	(pnb.) ngayon	(adv.) now
1008	tangwa	(pnu.) tawag sa tao na nakalabas o nakausli ang dalawang ngipin	(adj.) used to describe a person with two teeth jutting out
1009	tangyawan	(png.) unan	(n.) pillow
1010	tanod	(png.) tagabantay	(n.) guard; watcher
1011	tanom	(pnd.; png.) tanim	(v.) to plant (n.) plant
1012	tanuman	(png.) halamanan; taniman	(n.) garden; orchard
1013	tansak	(pnd.) tusok	(v.) to stab; to pierce
1014	tarabing	(pnd.) tali	(v.) to tie

	Buhid	Tagalog	Ingles
1015	taraok	(png.; pnd.) tilaok	(n.) crow; crowing of a rooster (v.) to crow
1016	tarindok	(png.) tinggil	(n.) clitoris
1017	tarubong	(pnd.) talon; lukso	(v.) to jump
1018	tarungbawan	(pnd.) patong	(v.) to place on top of something
1019	taw ¹	(png.) tao	(n.) person; human
1020	taw ²	(pnh.) sila	(pro.) they; them
1021	tawag	(pnd.) tawag	(v.) to call
1022	tawan	(png.) isang uri ng puno na pinagkukunan ng madikit na dagta na ginagamit sa panghuhuli ng ibon	(n.) a type of tree from which has a sticky sap that is used to catch birds
1023	tawid	(pnd.) (1) hawak; (2) kapit	(v.) (1) to hold; (2) to grasp; hand-hold
1024	taya	(png.) plato	(n.) plate
1025	tayok	(png.) sayaw	(n.) dance
1026	tayom	(pnd.) sisid	(v.) dive
1027	tayòm	(png.) (1) talim; (2) talas (pnu.) talas	(n.) (1) blade; (2) sharpness (adj.) sharp
1028	tayubo	(png.) kabute	(n.) mushroom
1029	tiba	(pnu.) iba	(adj.) other; different
1030	tifig	(pnd.) tiklop	(v.) to fold
1031	tifon	(pnd.) tipon	(v.) to gather or collect together
1032	tig-	(pnl.) tig-	(aff.) used to form distributive numerals (e.g., <i>tig-tulo</i> 'three each')
1033	tig-ab	(png.) dighay	(n.) burp
1034	tigasaw	(png.) langgam	(n.) ants
1035	tigip	(png.) isang uri ng puno na pinagkukunan ng dagta na ginagamit bilang pandikit	(n.) a type of tree from which sap that can be used as glue is collected
1036	tiktik	(pnd.) tulo	(v.) to drip; drop
1037	timuyo	(png.) daliri	(n.) finger
1038	timuyo bitis	(png.) daliri sa paa	(n.) toes
1039	tindas	(pnd.) sipa	(v.) to kick
1040	tindok	(png.; pnd.) tuka	(n.) beak (v.) to peck
1041	tingtingan	(png.) bell; kampana	(n.) bell

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
1042	tingtingàn	(pnd.) (1) pagpukpok sa isda gamit ang itak; (2) pagpapatunog ng kampana; (3) kutos; pagpukpok ng ulo ng isang tao	(v.) (1) to hit a fish with an axe (to kill it); (2) to ring a bell; (3) to hit someone's head using one's knuckles
1043	tipakong	(png.) ipis	(n.) cockroach
1044	tipko	(pnd.) pagputol ng mga sanga ng puno	(v.) cutting of tree branches
1045	tiwan	(png.) talon	(n.) waterfalls
1046	tiyan	(png.) tiyan	(n.) stomach
1047	tiyanan	(png.) bilbil	(n.) lower abdominal fat
1048	tod ¹	(png.) tuhod	(n.) knee
1049	tod ²	(png.) tuod	(n.) tree stump
1050	tom	(pnd.; png.) balot (gamit ang dahon; para lamang sa isda o mga suso na nahuli)	(v.) to wrap using leaf (n.) wrapper; cover (only for fish or snails)
1051	toy	(pnh.) ito	(pro.) this
1052	tsa	(pnh.) iyon	(pro.) that
1053	tsamo	(pnh.) iyan	(pro.) that over there
1054	tubuan	(png.) binhi ng niyog	(n.) seedling of a coconut
1055	tubwang	(pnd.) buwal; tumba	(v.) to topple down; to fall down
1056	tubok	(pnd.) tusok	(v.) to pierce; to poke
1057	tubong	(pnd.) tuwad	(v.) to bend over with head low and the buttocks raised higher than the head
1058	tufay	(pnd.) dura	(v.) to spit
1059	tugbong	(png.; pnd.) tulong	(n.) help; assistance (v.) to help
1060	katugbong	(png.) katulong	(n.) helper; assistant
1061	tugda	(pnd.) pagtanim sa pamamagitan ng paggawa ng maliit na butas sa lupa gamit ang isang stick kung saan itatanim ang buto ng halaman	(v.) to plant by making a hole in the ground using a stick and planting the seed inside
1062	tugo	(pnd.; png.) bali	(v.) to bend; to break (n.) break; fracture
1063	tugunan	(png.) kasunduan; usapan	(n.) agreement
1064	tuho	(pnd.) tahi	(v.) to sew
1065	tuhod	(pnd.) alaala	(v.) to remember
1066	tuhog	(pnd.) tuhog	(v.) to string things together

	Buhid	Tagalog	Ingles
1067	tukaw	(pnd.) upo	(v.) to sit
1068	tukba	(pnd.) dikit	(v.) to paste; to glue
1069	tuklos	(pnd.; pnd.) tuklaw	(v.) to bite (by a snake) (n.) snake bite
1070	tukmo ¹	(png.) tahol	(n.) bark of a dog
1071	tukmo ²	(png.) uri ng ibon na kamukha ng kalapati	(n.) a type of bird that looks like a dove
1072	tukob	(pnd.; png.) patong	(v.) to put on top of something (n.) layer
1073	tukong	(png.) uri ng manok na walang buntot	(n.) a type of chicken without tail
1074	tulag	(pnd.) giba	(v.) to destroy
1075	tulfik ¹	(pnu.) malambot	(adj.) soft
1076	tulfik ²	(pnd.; png.) yupi	(v.) to dent (n.) dent
1077	tulo	(pml.) tatlo	(num.) three
1078	tulo ginan	(pnb.) makatatlo	(pnb.) three times
1079	tulu-tulo	(pnb.) tatatlo	(adv.) only three
1080	tulok daan	(pml.) tatlong daan	(num.) three hundred
1081	tulok-safulo	(pml.) tatlumpu	(num.) thirty
1082	tulod	(pnd.) tulak	(v.) to push
1083	tulon	(pnd.) lunok	(v.) to swallow
1084	tulunan	(png.) lalamunan	(n.) throat
1085	tulsok	(pnd.) tusok	(v.) to pierce
1086	tunaw	(pnd.) tunaw	(v.) to melt
1087	tunga	(pnu.) tuyoy	(adj.) dry
1088	tungka	(pnd.; pnu.) antok	(v.) to be sleepy (adj.) sleepy
1089	tungod ¹	(pnu.; png.) taas	(adj.) high; tall (n.) height
1090	tungod ²	(pnd.) kaya	(v.) can; able
1091	turang	(png.) hakbang	(n.) step
1092	turis	(pnd.) pisil; tiris	(v.) to squeeze with one's fingers
1093	turit	(png.) isang uri ng isda na maliit at madulas na makikita sa ilog	(n.) a type of small and slippery fish that can be seen in the river
1094	turok	(png.) haligi	(n.) post
1095	turos	(pnd.) tigil	(v.) to stop
1096	turusan	(png.) tigilan; pahingahan	(n.) rest stop; resting place
1097	tuyog	(pnd.) tulog	(v.) to sleep

	Buhid	Tagalog	Ingles
1098	tuyugan	(png.) tulugan	(n.) place where one sleeps
1099	tuwang	(pnd.) tumba; taob	(v.) to trip over; to be overturned
1100	tuwa <i>var. twa</i>	(pnd.) alam	(v.) to know
1101	tya	(pnh.) siya	(pron.) he/she
1102	uban	(png.) (1) tali o strap ng bag o basket; (2) isang uri ng maliit na puno kung saan galing ang ginagawang pantali o strap ng bag o basket	(n.) (1) handle or strap of a bag or basket; (2) a type of small tree from which material for making the handle or strap of a bag or basket can be sourced
1103	ube	(png.) ube	(n.) edible, climbing plant from fleshy root stock
1104	ubon	(pnd.) iwan	(v.) to leave behind
1105	udok	(png.) baboy	(n.) pig
1106	ufa	(png.) inahin na manok	(n.) hen
1107	ufat	(pnu.) apat	(adj.) four
1108	ufat ginan	(pnu.) makaapat	(adj.) four times
1109	ufat ik daan	(pnu.) apat na raan	(adj.) four hundred
1110	ufat ik safulo	(pnu.) apat na pu	(adj.) forty
1111	ufat-ufat	(pnb.) (1) aapat; (2) apat-apat	(adv.) (1) only four; (2) four by four
1112	ufi	(png.) ulam	(n.) viand
1113	ufod	(png.) kaibigan; kasama	(n.) friend; companion
1114	ugas	(pnd.) hugas	(v.) to wash
1115	ugat	(png.) ugat	(n.) root
1116	ugbot	(pnu.) maliit	(adj.) small
1117	ugsong	(png.) pulseras	(n.) bracelet
1118	ugwan	(pnd.) patong	(v.) to place on top or over something
1119	ugyong	(png.) palaso	(n.) bow (for an arrow)
1120	uhang	(png.) malaking butas; hukay	(n.) a big hole
1121	ukas	(pnd.) hagnosis	(v.) to throw
1122	ulad	(png.) balahibo	(n.) fur; feather
1123	uladan	(pnd.) tanggalin ang balahibo	(v.) to remove the fur (or feathers) of an animal
1124	ulan	(pnd.) tapon	(v.) to throw
1125	ulay	(png.) tae	(n.) poop, feces, stool
1126	ulay talinga	(png.) tutuli	(n.) earwax

	Buhid	Tagalog	Ingles
1127	ulbos	(pnd.) salit	(v.) to alternate; to intersperse
1128	ulbusan	(pnd.) salitan	(v.) to take turns
1129	uli	(pnd.) uwi	(v.) to return; to go back
1130	ulila	(png.) ulila	(n.) orphan
1131	ùling	(png.) uling	(n.) charcoal
1132	uling	(png.) isang uri ng ibon na mukhang walang balahibo sa ulo	(n.) a type of bird that looks bald-headed
1133	ulod	(png.) uod	(n.) worm
1134	ulyan	(pnd.) tira	(v.) to live in; to reside
1135	ulyanan ¹	(png.) tahanan	(n.) home; house
1136	ulyanan ²	(png.) higaan	(n.) bed
1137	ùnay	(pnd.) pag-ubos ng pagkain nang mag-isa	(n.) to finish food by one's self
1138	unày	(png.) buhangin	(n.) sand
1139	uni	(pnd.; png.) huni	(v.) to tweet; to chirp (n.) tweet; chirp
1140	uno	(png.) kuwintas	(n.) necklace
1141	unom	(pnu.) anim	(adj.) six
1142	unom ik daan	(pnu.) anim na daan	(adj.) six hundred
1143	unom ik safulo	(pnu.) anim na pu	(adj.) sixty
1144	uprang	(pnd.) talon; lukso	(v.) to jump
1145	uraw	(pnd.) iyak	(v.) to cry
1146	uron	(pnd.) higop	(v.) to suck; to sip
1147	urongan	(pnu.) totoo	(adj.) true; real
1148	utang	(png.) utang	(n.) debt
1149	utin	(png.) ari ng babae; puke	(n.) vagina
1150	utok	(png.) utak	(n.) brain
1151	utot	(png., pnd.) utot	(n.) flatulence (v.) to fart
1152	uwing	(png.; pnu.) dumi	(n.) dirt (adj.) dirty
1153	uyahon	(png.) mukha	(n.) face
1154	uyam	(pnd.) hiram	(v.) to borrow
1155	uyan	(pnd.) sunod	(v.) to follow
1156	uyang	(png.) isda	(n.) fish
1157	uyong	(png.) ilong	(n.) nose
1158	uyop	(pnd.) ihip	(v.) to blow

Buhid Word List

	Buhid	Tagalog	Ingles
1159	wa <i>hal.</i> is wa; ka wa	(pnh.) kuwan <i>hal.</i> si kuwan, ang kwan	(pron.) indefinite proform used when the speaker does not want to or cannot mention the exact name or word
1160	wala	(png.) kaliwa	(n.) left
1161	walo	(pml.) walo	(num.) eight
1162	walok daan	(pml.) walong daan	(num.) eight hundred
1163	walok safulo	(pml.) walom pu	(num.) eighty
1164	walong	(png.) mukha	(n.) face
1165	wan	(pnb.) na	(adv.) already
1166	yabi	(png.) gabi	(n.) night
1167	kayabi	(png.) hapon	(n.) afternoon
1168	yabi	(pnb.) dati	(adv.) in the past
1169	yadi ¹	(pnb.) din; rin	(adv.) also; too
1170	yadi ²	(pnb.) naman	(adv.) instead; adverbial clitic that implies change of some sort, and sometimes used for emphasis, to reproach someone, or to express frustration
1171	yakana <i>var.</i> kana	(pnn.) bakit	(int.) why
1172	yamad	(png.) lisa	(n.) louse
1173	yambo	(png.) makopa	(n.) mountain apple
1174	yambong	(pnu.) init	(adj.) hot
1175	yámos	(pnd.) hilamos	(v.) to wash one's face
1176	yamós	(pnd.; pnu.) basa	(v.) to make wet (adj.) wet
1177	yapdi	(pnb.) pa	(adv.) still; yet
1178	yafyafa	(png.) talampakan	(n.) sole
1179	yaya	(pnu.; png.) pagod	(adj.) tiring (n.) tiredness
1180	yukfo	(pnd.) talon pababa (kalimitan sa mga manok)	(v.) to leap or jump down (usually limited to chickens)
1181	yoyong	(png.) maliit na piraso ng kahoy na natitira matapos mamatay ang apoy	(n.) cinder; burned pieces of wood left after a fire has stopped burning
1182	yoyong baga	(png.) uling	(n.) charcoal

Pasasalamat

Bukod sa mga taal na mananalita ng Buhid na naging bahagi ng proyektong ito, lubos na pinasasalamatan ng mga may-akda sina Kat. Prop. Ria P. Rafael at Kat. Prop. Jem R. Javier ng UP Lingg na nagsilbing resource speakers sa palihan hinggil sa paggawa ng diksyunaryo na isinagawa noong Enero 2018. Lubos na pinasasalamatan din ng mga may-akda si Bb. Teresita “Teray” Julao Bunglay ng Mangyan Mission na nagsilbing tulay at naging katuwang namin sa pakikipag-ugnayan sa mga Buhid sa Oriental Mindoro. Sa kasamaang palad ay yumao na si Bb. Teray noong 2017 at hindi na nasaksihan ang pagtatapos ng proyektong ito. Panghuli, lubos ding pinasasalamatan ng mga may-akda ang Opisina ng Tsanselor ng Unibersidad ng Pilipinas at ang Opisina ng Bise Tsanselor para sa Pananaliksik at Pagpapaunlad para sa UP Diliman Extension Grant na kanilang iginawad upang maisagawa at maisakatuparan ang Buhid Dictionary Project.

Mga Sanggunian

- Komisyon sa Wikang Filipino. (2021). *Búhid Mangyan*. *KWF Repositoryo ng mga Wika at Kultura*. Kuha noong Marso 27, 2023, mula sa <https://kwfwikaatkultura.ph/buhid-mangyan/>
- Lopez-Gonzaga, Violeta. (1982). The Buhid of Mindoro: A profile. *Social Science Information*, 9(4).
- Philippine Statistics Authority. (2010). *Census of population and housing 2010*. PSA Data Archive. <https://psada.psa.gov.ph/catalog/13>

Zorc, R. David. (1974). Internal and external relationships of the Mangyan languages. *Oceanic Linguistics*, 13(1/2), 561–600. <https://doi.org/10.2307/3622753>